

GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK VE TÜRK SANATI TARİHİ: TETKİK GEZİLERİ VE ESER İNCELEMELERİ*

GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATURK AND TURKISH ART HISTORY: HIS RESEARCH VISITS AND ANTIQUE STUDIES

Anılcan SIÇRAYIK**
F. Nalân TÜRKMEN***

Öz

20. yüzyılın başlarında dünyada ve Türkiye’de Türk sanatı alanında yapılan çalışmalar henüz kurumsal bir nitelik kazanmamış olup, münferit araştırmacılar tarafından yürütülmüştür. Bu kurumsallaşma noksanlığına, Türk sanatının hususiyetlerini tespit etmeye yarayacak sanat eserleri hakkında bilgi ve yayın azlığı ile siyasi maksatlar da eklenince ortaya konulan yayınlarda Türk sanatı hakkında eksik ve yanlış değerlendirmeler yapılması sonucu doğmuştur. Böyle bir dönemde Türkiye’de siyasi anlamda önemli bir dönüşümü gerçekleştiren Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün, Türk sanatının mahiyetinin doğru anlaşılması üzerine yaptığı çalışmaları ve desteği bugüne kadar yeterince ele alınmamış bir konudur. Sosyal bilimlere bir bilim adamı seviyesinde meraklı olan Gazi’nin, Türk sanatı sahasına olan ilgisi, okuma ve not alarak çalışma faaliyetlerinin yanı sıra müze ziyaretleri ile yaptığı eser incelemeleri vasıtasıyla da ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada özellikle Cumhurbaşkanlığı döneminde Atatürk’ün Türk sanatının kaynaklarını yerinde görmesi bakımından büyük önem taşıyan ve bir protokol ziyaretinden ziyade “tetkik gezisi” mahiyeti taşıyan eski eser ve müze ziyaretleri ile buralarda yaptığı eser incelemeleri ele alınmaktadır. Atatürk’ün müze ziyaretleri bugüne kadar araştırmalarda genellikle hatıralar üzerinden incelenmiş olup dönem basını ve arşivlerde yer alan belgeler yeterince kullanılmamıştır. Bu konuda yeni tespitler ve yeniden yapılan değerlendirmeler ile hazırlanan araştırmanın temel kaynaklarını Cumhurbaşkanlığı Arşivi’nden temin edilen ve tamamı ilk kez yayımlanan belgeler ile dönemin günlük gazeteleri ve araştırma eserleri oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, sanat tarihi, Türk sanatı, müzecilik, Topkapı Sarayı

* Bu çalışmanın ilk bölümü için bk. Anılcan Siçrayık – F. Nalân Türkmen, “Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Sanatı Tarihi: Teorik Çalışmaları ve Araştırmacılarla Temasları”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C 9, S 2, (2022), s. 329-364.

** *Müze Araştırmacısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul / Türkiye, sicrayik@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8922-200X*

*** *Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul / Türkiye, nalan.turkmen@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2033-3710*

Abstract

By the beginning of the 20th century, studies on “Turkish art” in the world and in Turkey have not yet gained an institutional character and were carried out mostly by independent researchers. While the available research and literature that would help determine the characteristics of Turkish art in this period were very scant, the existing literature was marred by political motives that resulted in incomplete and wrong evaluations about Turkish art in the period. The contribution of the studies and support of Gazi Mustafa Kemal Atatürk, who carried out an important political transformation in Turkey in such a period, on the correct understanding of the characteristics of Turkish art is a subject that has not been adequately addressed until today. Gazi, who had a specialist-level interest in social sciences, showed his interest in the field of Turkish art through his extensive readings and active note-taking, as well as in museum visits and work examinations. In this study we discuss Atatürk’s trips during his presidency, which are of great importance in terms of seeing the sources of Turkish art on site. These trips had more of a “research trip” feature rather than a “protocol visits”. Atatürk’s visits to museums have been studied previously with reference to memoirs, and the period’s newspapers and archives have not been used much. The main sources of this research are official documents preserved in the Presidency Archive of the Republic of Turkey all of which were published for the first time, as well as the daily newspapers and research works of the period.

Keywords: Atatürk, art history, Turkish art, museology, Topkapı Palace

Giriş

20. yüzyılın başlarında Türkiye’de Türk sanatı sahasında yapılan çalışmalar henüz yükseköğrenim seviyesindeki bir sanat tarihi bölümü çatısı altında kurumsal bir nitelik kazanmamış olup, münferit araştırmacılar tarafından yürütülmüştür. Zira “sanat tarihçisi” kavramının bulunmadığı 1930’lu yıllarda “tarihçi” olarak anılan Ahmet Refik Altınay (1881-1937), “gazeteci” İbrahim Hakkı Konyalı (1896-1984), “mimar” Sedat Çetintaş (1889-1965) ve tek başına bir enstitü misali çalışan “Güzel Sanatlar Akademisi hocası” Celal Esad Arseven (1876-1971) gibi isimler Türk sanatı tarihinin ilgi alanına giren yayınlar yapmışlardır. II. Meşrutiyet devrinden itibaren zikredilen araştırmacıların Türk sanatı sahasında yaptığı inceleme ve değerlendirmelere gazete ve mecmualarda yer verilmiş olmasına rağmen bu dönemde henüz kamuoyunda açık bir “sanat tarihi” ve “eski eser” algısının oluşmadığını görmekteyiz. Örneğin Akşam gazetesi, 1556/1557 tarihinde inşa edilen Mimar Sinan eseri Ayasofya Hürrem Sultan Hamamı için 1932 yılında yayımladığı bir haberinde “Vaktiyle yola kalbedilmek üzere belediye tarafından istimlâk edilen meşhur Ayasofya Hamamı’nın bilahare asar-ı atikâdan olduğu anlaşılmış ve olduğu gibi muhafaza edilmesi muvafık görülmüştür” gibi gülünç denilebilecek ifadelerle yer vermiştir.¹

Türkiye’de henüz sanat tarihi ve arkeoloji mütehassıslarının bulunmadığı 1930’lu yıllarda eski eserlerin muhafaza edildiği müzelerin idaresinin emanet edildiği müdürlerin mezuniyet durumları da dikkate değerdir. Örneğin Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdürü Abdülkadir Erdoğan (1877-1944) Dârülmualim Mektebi mezunudur.² Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü

1 Akşam, 11 Ağustos 1932.

2 Semavi Eyice “Abdülkadir Erdoğan”, *DİA*, XI, (İstanbul 1995), s. 288.

Tahsin Öz (1887-1973) İstanbul Dârülfünunu Hukuk Fakültesi³, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Aziz Ogan (1888-1956) ile Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdür Yardımcısı Elif Naci (1898-1987) ise Sanâyi-i Nefise Mektebi Resim Bölümü mezunudur.⁴ Müze idarecileri arasında iki de doktora derecesi sahibi bulunmaktadır. Bunlardan İstanbul Asar-ı Atika Müzeleri Umum Müdürü Halil Edhem Eldem (1861-1938) Viyana Politeknik Yüksek Okulu Jeoloji ve Kimya Bölümü mezunu olup yine aynı sahada “Civa Amonyum Kloridin Tepkileri Hakkında Araştırmalar” başlıklı doktorasını 1885 yılında Bern Üniversitesinde tamamlamıştır.⁵ Bir dönem Müzeler Genel Müdürlüğü de yapan Ankara Etnografya Müzesi Müdürü Hamit Zübeyir Koşay (1897-1984) ise doktorası ile müzeciliğe en yakın olan kişidir. Dârülmualim Mektebi mezunu olan Koşay, Macaristan’da Budapeşte Üniversitesinde ünlü Türkolog Gyula Németh’in yanında hazırladığı “Türk Silâh Adları” konulu tezi ile 1923 yılında doktor unvanını kazanmıştır.⁶ Müzelerde çalışan memurlar ise genellikle öğretmen kökenlidir.

Sanat tarihi eğitimine yakın ya da uzak, zikredilen bölümlerden mezun olan bu dönem müzecileri kendi kişisel ilgi ve bilgi düzeyleri çerçevesinde müzeleri idare etmeye çalışmışlardır. Ancak yerli eski eser uzmanı eksikliği özellikle ihtisas isteyen konularda pek çok kez hissedilmiştir. Nitekim Topkapı Sarayı gibi millî bir abidemiz 1924 yılında müzeler idaresine devredildiğinde, içerisinde bulunan eserleri tasnif edecek yerli uzman bulunamadığından porselenler Dresden Porselen Müzesi Müdürü Ernst Zimmerman’a, hazineye ait eserler mücevher kıymetleri bakımından Hollandalı uzman Oppenheim’a, silahlar Münih Askeri Müzesi Müdürü Hans Stöcklein’a, kumaş ve işlemler İngiliz tekstil uzmanı Alan John Bayard Wace’a, padişah portreleri Ressam Dr. Beinbaum’a, arşiv malzemesi Macar arşiv uzmanı Lajos Fekete’ye, yazma eserler kütüphanesinin bir bölümü ise Adolf Deissman’a tasnif ettirilmiştir.⁷ Bu konuda başka bir örnek olarak Ankara Etnografya Müzesi de verilebilir. Macar kökenli Türkolog Gyula Mesaroş müzeye etnografik malzeme toplamak üzere Bakanlar Kurulu tarafından görevlendirilmiştir.⁸ Davet edilen yabancı uzmanlar ile belirli bir süre çalışmak üzere sözleşmeler imzalanmıştır. Sözleşmelerden, bu uzmanlara dönemin şartlarına göre yüksek maaş verildiği de anlaşılmaktadır. Örneğin; Topkapı Sarayı Müzesi’nde bulunan silahların tasnifi için 1928 yılında davet edilen Münih Askeri Müzesi Müdürü Stöcklein’a iki ay müddeti için 400 lira verilmesi kararlaştırılmıştır.⁹ Aynı yılda Topkapı Sarayı Müzesi’nin müdürü ise aylık 80 lira maaş almaktadır.¹⁰

3 Erdem Yücel “Tahsin Öz”, *DİA*, XXXIV, (İstanbul 2007), s. 104.

4 Arif Müfid Mansel, “Aziz Ogan 1888-1956”, *Belleiten*, S. 85, (1958), s. 117; Zahir Güvemli “Elif Naci”, *DİA*, XI, (İstanbul 1995), s. 38.

5 Kemal Erguvanlı, “Halil Edhem Eldem. Temel Bilimler Dalında Avrupa’da İlk Doktora Yapan Darülfünun Jeoloji-Mineroloji Muallimi”, *Yeryuvarı ve İnsan*, C 7, S 2, (Ağustos 1982), s. 20.

6 Mahmut H. Şakiroğlu, “Hamit Zübeyir Koşay”, *DİA*, XXVI, (İstanbul 2002), s. 225.

7 *Anılarıyla Tahsin Öz*, yayına hazırlayan Erdem Yücel, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2009, s. 53,72-91.

8 Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18-1-2/18-16-14 (11 Mart 1931).

9 BCA, 30-18-1-1/29-42-7 (30 Haziran 1928).

10 *TBMM Zabıt Ceridesi*, III. Devre, I. İçtima, 62. Birleşim, 19 Nisan 1928, s. 232.

Günümüzde her yıl binlerce öğrenci üniversitelerde arkeoloji ve sanat tarihi eğitimine başlarken Cumhuriyetin ilk yıllarında bir heyet teşkil edecek kadar dahi eski eser uzmanı bulunamıyordu. Öyle ki 1931 yılında Türk Tarih Kurumunun kuruluşu için çıkartılacak yönetmeliğe, Afet İnan'ın hazırladığı “Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak belge ve malzemeyi elde etmek için icap eden yerlere araştırma, kazı ve keşif heyetleri gönderilmesi” maddesi eklenmek istendiğinde, İstanbul Müzeleri Umum Müdürü Halil Edhem Bey “Kızım, bu işler mütehasıs kişilerle teşkil edeceği heyetlerle olur, bizde şimdiye kadar bu konularda yetişen olmamıştır” diyerek yerli uzman yokluğunu acı bir şekilde hatırlatmıştır. Afet İnan ise Atatürk'ten de aldığı destekle, “Bu yaptığımız yönetmelik geleceğe aittir, bizde de elbet bu alanlarda yetişecekler olur” deyince, Başkan Yusuf Akçura'nın “Koyalım, bizler göremesek de sizler bu mütehasıs heyetleri görürsünüz inşallah!” kararıyla madde yönetmeliğe eklenmiştir.¹¹

Ekrem Akurgal, Sedat Alp, Rüstem Duyuran ve Jale İnan gibi isimler devlet tarafından bu düşünce çerçevesinde Almanya'ya arkeoloji eğitimine gönderilmiştir. Zikredilen isimler ülkeye dönüşlerinde gerek müzelerde gerek üniversitelerde görev alarak Türkiye'de ilk eski eser uzmanı neslin yetişmesini sağlamışlardır. Ancak bu grup arasında da doğrudan Türk sanatı tarihi eğitimi alan biri yoktur. 1920'li ve 1930'lu yıllarda Darülfünun ve daha sonra İstanbul Üniversitesinde Türk sanatına ilişkin dersler önce Mehmet Ağaoğlu (1896-1949) sonrasında Albert Gabriel (1883-1972)'in verdiği bir dizi seminer ile devam ettirilmiştir. Türk-İslam sanatları alanındaki yerli uzman eksikliği 1930'lu yılların sonuna doğru daha hissedilir olmuş, Kültür Bakanlığı [Milli Eğitim Bakanlığı] 1938 yılında yurt dışına devlet burslusu olarak doktora gönderilecek alanların arasına ilk defa “Türk ve İslam Sanatı” bilim dalını da eklemiştir. 22 Eylül 1938'de Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan ilanda, Edebiyat Fakültesi Tarih Şubesinden mezun olup, kurumun aday göstereceği öğrenciler arasında yapılacak sınavı kazanan iki öğrencinin Almanya'ya “Türk ve İslam Sanatı” tahsili için gönderileceği bildirilmiştir.¹² (Fotoğraf 1). Kültür Bakanlığı adına gönderilecek öğrenciler genel tarihten sınava tabi tutulmuş, bilindiği üzere sınavı Oktay Aslanapa (1914-2013) kazanmış ve alan değiştirmeme şartı ile 1939'da Almanya'ya gönderilmiştir.¹³ Aynı ilanda Güzel Sanatlar Akademisi Mimarî şubesi mezunları arasından iki öğrenciye de “Mimar-Arkeologluk” [Eski eser mimarlığı – mimarî restorasyon] tahsili için Almanya'ya gönderilmek üzere kontenjan ayrılmıştır. Bu alandan önce Almanya, daha sonra savaş nedeniyle Fransa'ya yüksek öğrenime gönderilen öğrencilerden biri ise Ali Saim Ülgen (1913-1963)'dir.¹⁴

11 Afet İnan, *Atatürk'ten Mektuplar*, TTK Yayınları, Ankara 1989, s. 18.

12 *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1938.

13 “Oktay Aslanapa ile Sanat Tarihi Eğitimi Üzerine”, mülakat ve düzenleme Aziz Doğanay-Yunus Uğur, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S 14, (2009), s. 338. Diğer öğrencinin kim olduğu ise tespit edilememiştir.

14 Zeynep Ahunbay, “Genç Cumhuriyetin Koruma Alanındaki Öncülerinden Y. Mimar Ali Saim Ülgen 1913-1963”, *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, S 16, (2016), s. 6.

CUMHURİYET				
Kültür Bakanlığında:				
Bu yıl hükümet hesabına okumak üzere yabancı illere gönderilecek talebe sayısı, bu talebenin okuma kolları, hangi okul mezunlarından olacakları, hangi memleketlere ve hangi Bakanlıklar veya Genel Direktörlükler hesabına gönderilecekleri aşağıda gösterilmiştir:				
Gönderilecek talebenin sayısı	Okuma kolu	Gideceği memleket	Hangi Bakanlık veya G. D. hesabına okuyacağı	Hangi okul mezunu olacağı
2	Kimya mühendisliği	Almanya	Askeri Fab. Genel D.	Lise olgunluk mezunu
2	Hidrografi	»	Harita Genel Direkt.	»
15	Mühendislik « İnşaat, Elektrik, Makine, Mensucat»	»	Kültür Bakanlığı	»
2	Türk ve İslâm san'atı	»	»	Edebiyat Fakültesi Tarih şubesi mezunu
1	Etnoloji	»	»	Edebiyat Fakültesi Tarih şubesi mezunu
1	Altay Dilleri	Fransa	»	Edebiyat Fakültesi Türkoloji şubesi mezunu
1	Kütüphanecilik	Almanya	»	Edebiyat Fakültesi Türkoloji şubesi mezunu
1	Linguistik	»	»	Edebiyat Fakültesi Türkoloji şubesi mezunu
2	Preparatör	»	»	Gazi Terbiye Enstitüsü Resim-İş şubesi mezunu
2	Mimar arkeolojik	»	»	Güzel San'atlar Akademisi Mimari şubesi mezunu
2	Mimarlık	»	»	Güzel San'atlar Akademisi Mimari Şubesi mezunu
15	Maliye ve İktisad	İngiltere Fransa Belçika	Finans B.	Siyasal Bilgiler okulu Yüksek Ticaret ve İktisad okulu Hukuk Fakülteleri mezunu
5	Hukuk	İtalya Almanya İsviçre	Tüze B.	Hukuk Fakülteleri mezunu

Fotoğraf 1. 1939 Yılında Devlet Burslusu Olarak Yurtdışında Eğitime Gönderilecek Öğrencilerin Seçim Sınavı İçin Gazeteye Verilen İlan.

Kaynak: *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1938.

Böyle bir dönemde Türkiye'de siyasi anlamda önemli bir dönüşümü gerçekleştiren Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, Türk sanatının mahiyetinin doğru anlaşılması üzerine çalışmaları ve desteği bugüne kadar yeterince ele alınmamış bir konudur. Sosyal bilimlere bir bilim adamı seviyesinde meraklı olan Gazi'nin, Türk sanatı sahasına da ilgisi olduğu, okuma ve not alarak

çalışma faaliyetlerinden anlaşılmaktadır. Atatürk'ün, sanat tarihi ile ilgili okuma faaliyetlerinde özellikle Türk sanatında etkileşimler ve devamlılıklar üzerinde durduğu, Türk tarihini olduğu gibi Türk sanatını da bütüncül bir bakış açısı ile incelediği görülmektedir. Diğer taraftan 1933 yılında yeni yapılanan İstanbul Üniversitesinde Türk sanatı eğitimi yapılacak bir Sanat Tarihi Bölümü kurulması fikrine sıcak bakması, Türk sanatı araştırmalarının kurumsal bir nitelik kazanmasını istemesi bağlamında önemli bir veridir.¹⁵ Bu çalışmada özellikle Cumhurbaşkanlığı döneminde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk sanatının kaynaklarını yerinde görmesi bakımından büyük önem taşıyan eski eser ve müze ziyaretleri ile buralarda yaptığı eser incelemeleri ele alınacaktır. Atatürk'ün müze ziyaretleri bugüne kadar araştırmalarda genellikle hatıralar üzerinden incelenmiş olup dönemin basını ve belgeleri yeterli ölçüde kullanılmamıştır. Bu çalışmada hatıralar, dönemin basını ve belgeler mukayeseli olarak kullanılmış, yalnızca hatıralarda bulunup başka kaynaklardan teyit edilemeyen bilgiler ana metinde kullanılmayarak dipnotlar üzerinden gösterilmiştir.

1. Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Sanatına Dair Tetkik Gezileri

Gazi Mustafa Kemal Atatürk bir taraftan okuma ve araştırma faaliyetleri ile Türk sanatına dair teorik bilgileri takip ederken diğer taraftan da yurt gezileri sırasında Türk sanatı araştırmalarının kaynağını teşkil eden eski eserleri, müzeleri ve kazıları ziyaret etmiştir. Genel bir kabul olarak bu ziyaretlerde ağırlığın dönem zihniyetine göre Türk kültürünün parçası olarak kabul edilen eski Anadolu medeniyetlerine ait eserler, kazılar ve müzelerde olduğu düşünülse de aşağıda ele alınacağı üzere Atatürk, pek çok Selçuklu ve Osmanlı eserini de ziyaret ederek incelemiştir.¹⁶ Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta da cumhurbaşkanı olarak Atatürk'ün yaptığı müze ve eski eser ziyaretlerinin, bir “protokol ziyareti” olmaktan ziyade aşağıda örnekleri verileceği üzere eser incelemelerinin yapıldığı

15 Gazi'nin, Türk sanatı sahasına olan ilgisi, okuma faaliyetleri ve araştırmacılarla temasları için bk. Anılcan Sıçrayık – F. Nalân Türkmen, “Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Sanatı Tarihi: Teorik Çalışmaları ve Araştırmacılarla Temasları”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C 9, S 2, (2022), s. 329-364.

16 Atatürk'ün ziyaret ettiği arkeolojik alanları şu şekilde sıralamak mümkündür: 31 Mayıs 1930 günü Ankara'ya yaklaşık 75 km uzaklıkta bulunan Gavurkale'deki Von Der Osten başkanlığında yapılan Hitit mabedi kazısına ziyarette bulunan Gazi, 5 Mayıs 1933'de refakatlerinde Maarif Vekili Reşit Galip, Kastamonu Mebusu Tahsin, Ankara Valisi Nevzat, Maarif Müdürü Rahmi, Antropoloji Uzmanı Şevket Aziz ve Müzeler Genel Müdürü Hamit Zübeyir ile birlikte Ankara'ya 18 km mesafedeki Balıncak köyüne gelmiş, Ahlatlıbel mevkiindeki arkeolojik kazı alanını gezmiştir. Aynı kazı alanını 7 ve 8 Mayıs'ta da ziyaret eden Gazi, 20 Haziran 1933'de ise Balgat köyü yakınındaki hafriyat sahasını ziyaret etmiştir. Ayrıca 13 Nisan 1934'de Bergama'daki Asklepios kenti kalıntılarını ziyaret eden Atatürk'ün eski eserlere olan ilgisinin hayatının son günlerine kadar devam ettiği rahatlıkla söylenebilir. Keza 21 Mayıs 1938'da çıktığı son yurt gezisi olan Mersin seyahatinde de Silifke yolu üzerindeki Viranşehir olarak anılan Pompeipolis harabelerine giderek incelemelerde bulunmuştur.

Cumhuriyet, 1 Haziran 1930; *Vakit*, 1 Haziran 1930; *Politika*, 02 Haziran 1930; *Politika*, 3 Haziran 1930; *Akşam*, 6 Mayıs 1933; *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1933; *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Nisan 1934; *Akşam*, 23 Mayıs 1938; *Kurun*, 23 Mayıs 1938; *Ulus*, 23 Mayıs 1938; *Akşam*, 27 Mayıs 1938; Özel Şahingiray, *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 1955, s. 158-159, 174, 725.

“tetkik gezisi” mahiyetinde olmasıdır.¹⁷ Keza özellikle ziyaret mekânında eski eserler üzerinde araştırmalar yapan uzman bir ismin bulunması halinde görülen eserler hakkındaki sohbetlerin uzadığı, müze deposu ile kütüphanelerden yeni eserler çıkarıldığı ve ziyaret sonunda yeni kararlar alındığı görülmektedir. Aşağıda detaylıca ele alınacağı üzere 1930 yılında Antalya’ya yaptığı ziyarette Müze Müdürü Süleyman Fikri Erten, 1931 yılında Konya ziyareti sırasında Müze Müdürü Yusuf Akyurt, 1933 yılında ise Topkapı Sarayı Müzesi ziyareti sırasında Müze Müdürü Tahsin Öz ile uzun süre görüşmesi ve bu ziyaretlerin daha sonra yarattığı sonuçlar söz konusu duruma güzel örneklerdir. Şüphesiz ilmi çalışmalara Cumhurbaşkanlığı düzeyinde gösterilen bu ilgi yeni araştırmalar için de bir teşvik oluşturmaktaydı. Tahsin Öz, Topkapı Sarayı’nda defalarca ağırladığı Gazi’nin ziyaretleri sırasındaki halini ve müzeciler üzerindeki etkisini şöyle tasvir eder:

...Atatürk, tarihi, sanatı, cumhuriyeti böyle geniş manada anlıyor, böylece tatbikini istiyordu. Büyük Önderin buna benzer nice irşad ve teşvikleri vardır. Atatürk bu gibi mevzularda gayet açık konuşur, sualler sorar, düşüncelerini bildirir, makul ve ilmi mütalaaları kabul eder, mesaide şevk ve enerji uyandırır...¹⁸

Gazi, yaptığı gezilerinde kimi zaman tarihi yapılar için restorasyon emri de vermiştir. Örneğin ziyaret ettiği Sultanahmet Camii’nde 1929 yılında, Edirne Selimiye Camii’nde ise 1931 yılında Gazi’nin talimatı doğrultusunda tamirat yapılmıştır. (Fotoğraf 2). Yine aynı yılda Konya abideleri üzerinde yaptığı incelemeler ise aşağıda ele alınacağı üzere çok daha kapsamlı mimari koruma ve restorasyon faaliyetlerine vesile olmuştur.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk sanatının membaini oluşturan eski eserleri ziyareti henüz Millî Mücadele’nin devam ettiği yıllarda başlar. 1 Nisan 1922 tarihinde, Rus Sefiri Aralov ve Azerbaycan Sefiri İbrahim Abilov ile birlikte Konya’ya gelen Gazi, 3 Nisan 1922 günü

Fotoğraf 2. “Tamir Ediliyor”.

Kaynak: *Milliyet*, 23 Eylül 1929.

17 Aynı durum üniversite ziyaretlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 1930 yılında İstanbul Darülfünunu ziyaretinde protokol kabullerinin ardından Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan, Fazıl Nazmi Örkün gibi Edebiyat Fakültesi’nin önde gelen hocaları ile özel olarak görüşmüş “Ankara”, “Eti”, “Ege”, “Akalar”, “Amiral”, “Kaptan” gibi kelimelerin menşei tartışmıştır. Darülfünun’dan ayrılrken Avrupa’ya tahsil için gönderilecek otuz üç talebe arasından tarih öğrenimi göreceğ olan üç talebe ile görüşmek istediğini bildirmiştir. Bu emir üzerine öğrenciler Dolmabahçe’ye gelmişler, Gazi kabulde öğrencilere eğitim ve araştırmaları hususunda tavsiye ve nasihatlerde bulunmuştur. Gazi’nin yurtdışına tahsile gönderilecek otuz üç öğrenci arasından sadece tarih talebeleri ile görüşmesi tarihe ne kadar önem verdiğini göstermesi açısından son derece önemlidir. Bk. *Milliyet*, 16 Aralık 1930. *Milliyet*, 17 Aralık 1930; *İnkılâp*, 16 Aralık 1930.

18 Tahsin Öz, “Atatürk ve Türk Sanatları”, *Belleten*, S 80, (1956), s. 592.

konuklarıyla birlikte Mevlâna Dergâhı'nı, Konya Müzesi (Müze-i Hümayün Konya Şubesi)'ni, Sultan Selim, Aziziye ve Alâadin Camileri ile Karatay Medresesi gibi Selçuklu ve Osmanlı devri mimari eserlerini ziyaret etmiştir. Gazi ve misafirlerine ziyaretleri sırasında, daha sonraki yıllarda İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdürü olacak olan öğretmen Abdülkadir Erdoğan rehberlik yapmıştır.¹⁹ 24 Nisan 1923 tarihinde ise eşi Latife Hanım ile birlikte yurt gezileri kapsamında Kütahya'ya gelen Mustafa Kemal Paşa, çini atölyelerini ve Yeşil Cami'yi ziyaret etmiştir.²⁰

1927 yılından yaşamının sonuna kadar genellikle yaz aylarında İstanbul'a gelerek Dolmabahçe Sarayı'nda ikamet eden Atatürk, sık sık otomobil ile şehir içinde geziler yapmıştır. 9 Haziran 1928'de yine İstanbul içerisinde araba ile yaptığı gezilerden birinde Sultanahmet Meydanını dolaştıktan sonra Bab-ı Hümayün'dan içeri girerek Topkapı Sarayı'nın I. avlusunda dolaşmış, buradan Gülhane Parkı'na geçerek Kule Kapısı tarafından Topkapı Sarayı'na ziyaret etmiştir.²¹ Gazi'nin Topkapı Sarayı'na yaptığı bu ilk ziyarette, gazetelerde yalnızca Bağdat Köşkü'nün gezildiği yazılmıştır.²² (Fotoğraf 3). Ancak hatırlarda daha ilginç detaylar karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Topkapı Sarayı Müzesi'nin idaresinde henüz Hazine Kethüdası unvanı ile Mehmet Refik Bey'in bulunduğu ve müzenin henüz cumhuriyet rejimi anlayışına göre kadro işlerinin tamamlanmadığı bu ziyarette emanet-i mukaddese arasında yer alan Sancak-ı Şerif de görülmek istenir. Talep üzerine Hırka-i Saadet Dairesi, Enderunlu son hademeler tarafından açılarak mahfaza ve bohçalar içerisindeki Sancak-ı Şerif çıkarılır, üzeri ayetler işlemeli canfesten yapılma sancağı gören Gazi bunun devrinden kalma olamayacağını söylemiştir. Tahsin Öz'ün ifadesi ile yarım asırdan fazladır sarayda hizmet etmiş olan memurlar bu yoruma şaşırılmışlar hatta üzülmüşlerdir.²³

19 *Babalık*, 04 Nisan 1922; *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları*, çev. Hasan Ali Ediz, Yenigün Basımevi İstanbul 1997, C 1 s. 134. Mehmet Önder bir makalesinde müze ziyareti sırasında Gazi'ye Müze Müdürü Naci Fikret Baştaç tarafından izahat verildiğini, Karatay Medresesi ziyareti sırasında ise Gazi'nin dökülmekte olan çinilerini işaret ederek: "Bu binanın tamiri lazım. Bu muhteşem bir sanat eseri. Ne güzel çini müzesi olur" dediğini kaydeder. Bk. Mehmet Önder, "Atatürk ve Müzeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S 16, (1989), s. 63.

20 *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Nisan 1923; Bülent Erkmén, *Atatürk'ün Batı Anadolu Şehirlerindeki Faaliyetleri (1923-1938)*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 41-42.

21 Niyazi Ahmet Banoğlu, *Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı*, Büyük İstanbul Derneği Yayınları, C 1, İstanbul 1973, s. 193.

22 *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1928; *Vakit*, 10 Haziran 1928.

23 Gerçekten de Sancak-ı Şerif'in zaman içinde yıpranması sebebiyle, yeniden yapılan sancakların içine Sancak-ı Şerif'ten bir parça dikilerek yeni kutsal sancaklar yapılmıştır. Topkapı Sarayı Müzesi Hırka-i Saadet Koleksiyonuna 21/18 envanter numarasıyla kayıtlı yeşil canfes sancak da bu sebeple Hz. Peygamber'in sancağına ait olduğu düşünülen parçalar ile birlikte Sancak-ı Şerif Mahfazası içinde korunarak günümüze ulaşmıştır. Daha sonraki yıllarda sarayın bilimsel esaslara göre tasnifine başlandığı sırada zikredilen Sancak-ı Şerif'in sonraki devirlerde yapılmış olduğu anlaşılmış, eski Sancak-ı Şerife ait olduğu düşünülen parçalar bir torba içerisinde bulunmuştur. Bk. Sevgi Ağca, *Hırka-i Saadet: Teşkilatı, Törenleri ve Kutsal Emanetleriyle Hırka-ı Saadet Dairesi*, Korpus Yayınları, İstanbul 2013, s. 181, 312; Tahsin Öz, "Atatürk'ün Topkapı Sarayı Müzesi'ni Ziyaretleri", *Atatürk, Görüşler ve Hatıralarla*, İ.Ü. Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1962, s. 29; Tahsin Öz, "Bir Hakikatin Meydana Çıkması Atatürk ve Sancağı Şerif", *Tarih Dünyası*, S 7, (15 Haziran 1965), s. 209-210; Tahsin Öz, "Ulu Önder Ata'nın 30. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Sanat Varlıklarımıza Dair Görüş ve Direktifleri", *Belleten*, S 128, (1968), s. 472.

Topkapı Sarayı Müzesi'nde uzun yıllar çalışan Zarif Orgun, Atatürk'ün Topkapı Sarayı'nı ziyaretleri hakkında hazırladığı bir makalesinde bu ziyaret sırasında yaşanan ve başka hiçbir kaynaktaki yer almayan şu bilgilere yer vermektedir;

...Atatürk, Sancak-ı Şerif'i görmek ister. Sancağın sandukası açılır, üzeri ayetler işlemeli canfesten yapılmış sancağı gören Gazi bunun devrinden kalma olmayacağını söylerken gözüne ilişen Hırka-i Saadet sandukasının içinde ne olduğunu sorar, Hırka-i Saadetin olduğunu öğrenince açın göreyim buyurur. Yalnız her sene Ramazan ayının 15'inde saray protokolüne göre ziyaret edilen Hırka-i Şerif'in sandukasından çıkarılıp görülmek istenilmesini memurlar o kadar yadırgarlar ve heyecanlanırlar ki telaştan anahtarını kırarlar.²⁴ Nihayet güçlükle açılabilen muhafazasından çıkarılan hırkayı da gördükten sonra Gazi müzeden ayrılır...²⁵

Atatürk, bu ziyaretten yaklaşık üç ay sonra – İstanbul'dan ayrılmadan hemen önce – 11 Eylül 1928'de Topkapı Sarayı Müzesi'ni tekrar ziyaret ederek Hazine Bölümünü gezmiştir.²⁶ Ertesi yıl, 7 Eylül 1929'da yine İstanbul'da bulunduğu dönemde bir şehir gezisine çıkan Cumhurbaşkanı, o sırada tamiratı yapılan Sultanahmet Camisi'ni ziyaret etmiş ve tamiratın bir an önce özenle tamamlanmasını istemiştir.²⁷ Sultanahmet'ten sonra Ayasofya Camisi'ne geçmiş, incelemelerde bulunarak Kayyum Mehmet Efendi'ye “-Harimde yer alan mermer küplerin ne vakit yapıldığı?”, “-Ayasofya'ya Türklerin eline geçtikten sonra ne gibi tesisat yapıldığı?” gibi sorular sormuştur. (Fotoğraf 4). Özellikle sonradan yapılan mahfiller ve sofalar ile ilgilenen Gazi, beraberindeki heyet ile birlikte Ayasofya'dan Gülhane Parkı yoluyla bir kez daha Topkapı Sarayı'na geçmiştir.²⁸ Kule Kapısı'ndan saraya giren Atatürk ilk olarak, Mecidiye Köşkü'nü ziyaret etmiştir. Burada Müze Müdürü Tahsin Bey'den bina hakkında bilgi almış, bu köşkün mabeyn dairesinin evvelce ne suretle kullanıldığını sormuş ve verilen izahat üzerine o tarafı da görmek istemiştir.²⁹ O sıralarda Mecidiye Köşkü'nün mabeyn

Fotoğraf 3. “Gazi Hazretleri Dün Akşamüzeri İstanbul Cihetinde Bir Tenezüh İcra Buyurdular”.

Kaynak: *Vakit*, 10 Haziran 1928.

24 Gerçekten de Topkapı Sarayı Müzesi Hırka-i Saadet Koleksiyonuna 21/9 envanter numarası ile kayıtlı Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan ahşap üzerine altın kaplama Hırka-i Saadet çekmecesinin anahtarı yoktur. Bk. Sevgi Ağca, *age.*, s. 152-253. Topkapı Sarayı Müzesi Kutsal Emanetler bölümünde uzun yıllar sorumlu uzman olarak çalışan ve bu bilgiyi bizimle paylaştan Dr. Sevgi Ağca Diker'e teşekkür ederiz.

25 Bk. Zarif Orgun, “Atatürk Topkapı Sarayı'nda”, *Türk Kültürü*, S 223-224, (1980-1981), s. 29.

26 *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1928; *İkdam*, 12 Eylül 1928; *Milliyet*, 12 Eylül 1928; *Vakit*, 12 Eylül 1928; *Hâkimiyet-i Millîye*, 13 Eylül 1928.

27 *Akşam*, 23 Eylül 1929; *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1929; *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1929; *Cumhuriyet*, 23 Aralık 1929.

28 *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1929; *İkdam*, 8 Eylül 1929; *Milliyet*, 8 Eylül 1929; *Vakit*, 8 Eylül 1929; *Akşam*, 9 Eylül 1929.

29 Tahsin Öz “Atatürk'ün Topkapı Sarayı Müzesi'ni Ziyareti”, *Tarih Dünyası*, S 23, (Nisan 1951), s. 977.

daire si Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından Millî Saraylar başta olmak üzere pek çok yerden toplanmış Sultan portrelerinin deposu konumundadır.

Harap olan tablolar zamanla tamir ettirilmeye ve incelenerek tasnif edilmeye başlanmıştır. Ancak müzelerin bağlı bulunduğu Maarif Vekâleti, tabloların kesinlikle sergiye konulmamasını bildirmekle beraber ayrıca keyfiyetin İstanbul Emniyet Müdürlüğüne yazıldığını da tehditvari bir dille ilave etmiştir.³⁰ Müze Müdürü Tahsin Bey tereddüt içerisinde kapıyı açtırır ve içeriye girilir. Gazi, padişah tablolarını tetkike başlarken, Tahsin Bey de öncelikli olarak tabloların halka gösterilmesinin Maarif Vekâleti'nin verdiği karar ile yasaklandığını, onun için burada gözden uzak tutulduğunu açıklayarak tablolar hakkında izahat vermeye başlamıştır. Tabloları tek tek inceleyen Gazi, Fatih'in portresine dakikalarca bakar, “Türk ressamlarının da var mı?” sorusu üzerine Tahsin Bey minyatür tekniği ile yapılmış birçok resmin minyatürlü kitaplarda bulunduğunu anlatır.³¹ Tahsin Öz hatıralarında o anda yaşananları şöyle aktarır:

...Acaba Atatürk, muhtelif resim ekollerine ait bu Osmanlı hanedanı resimleri hakkında ne düşünüyordu? Maarif Vekâlet'inin teşhir edilmemesini zabıta kuvvetiyle teyit ettiği bu memnuiyet ne suretle tecelli edecekti? İşte zihnen bu gibi muhakemelerle meşgul olarak bir kısmı tasnif edilmiş ve bir kısmı karışık bir halde bulunan bu tablolar hakkında hayli izahat verdim...³² Bilhassa Fatih'in resimleri üzerinde durdular. Ecnebi ve Türk ressamlarının eserleri hakkında izahat verdim. Aynı ayrı malumat istediler. Sultan Abdülaziz'in at üzerinde büyük bir tablosu duruyordu, bir yabancı ressamın eseri olduğunu, bu zatın ilk defa Beyoğlu'nda resim atölyesi açtığını ve sonra Türk Sanayi-i Nefise mektebinde hocalık ettiğini anlattığım sırada Başyaver Rusuhi Bey, “Paşam,

Fotoğraf 4. “Gazi Hazretleri Dün Ayasofya’yı Gezdiler ve Oradan Beyoğlu’na Çıktılar”.

Kaynak: *İkdam*, 8 Eylül 1929.

30 Tahsin Öz, “Atatürk ve Türk Sanatları”, s. 592.

31 Zarif Orgun, “Atatürk Topkapı Sarayı’nda”, s. 32.

32 Tahsin Öz “Atatürk’ün Topkapı Sarayı Müzesi’ni Ziyareti”, s. 978.

burada bu kadar resim var ama hiçbirisinin simasında ifade yok” demesi üzerine Atatürk birden bire hiddetlendi yüzü kızarak “Var ya! Var ya!” diye bağdırdıktan sonra bana dönerek “Esaslı etütler yapmışsınız, verdiğiniz malumata teşekkür ederim. Ancak bu mesaiyi kısa zamanda tamamlayarak halka açmalısınız” buyurdular...³³

Verilen izahatın ardından Tahsin Bey’in Mecidiye Köşkü’nün İstanbul’un en hâkim yeri ve güzel noktasında olduğunu söylemesi üzerine terasa da çıkılmış etrafi seyreden Gazi, Dolmabahçe Sarayı’nın yerinin de iyi seçilmiş olduğunu, Boğazı ve Marmara’yı kucakladığını söylemiştir³⁴ Ziyaret çerçevesinde Bağdat ve Revan Köşkleri de gezilmiştir.³⁵

6 Şubat 1930’da Gazi Mustafa Kemal, Cumhuriyetin ilk önemli müze projesi olan Ankara Etnografya Müzesi’ni ziyaret ederek Hamit Zübeyir Koşay’ın refakatinde müzede toplanan sanat eserlerini incelemiştir. Burada bir saat kalan Cumhurbaşkanı, özellikle Alişar kazılarında çıkan eserler ile ilgilenmiş ayrıca İstanbul Asar-ı Atika Müzeleri Umum

Fotoğraf 5. “Gazi Hz. Eski Asar Üzerinde Tedkikat Yapararak Bir Tarih Hazırlıyorlar”

Kaynak: *Cumhuriyet*, 12 Mart 1930.

33 *Anlılarıyla Tahsin Öz*, s. 95. Tahsin Öz, Atatürk’ün birkaç gün sonra Saraya yeniden gelerek resimleri görmek istediğini kaydeder. Ancak böyle bir ziyaret başka kaynaklardan teyit edilememiştir. Atatürk’ün talimatı üzerine koleksiyonun tasnifine başlanarak Mecidiye Köşkü’nde sergilenmesi planlanmış ancak padişah portrelerinden oluşan Topkapı Sarayı Resim Galerisi ancak 1940 yılında ziyarete açılabilmiştir. Bk. *Milliyet*, 07 Mayıs 1930; *Son Posta*, 19 Temmuz 1940.

34 Zarif Orgun, “Atatürk Topkapı Sarayı’nda”, s. 32. Marmara Üniversitesi Açık Erişim Sistemi Taha Toros Arşivi’nde yer alan ve kim tarafından ne zaman yazıldığı bilinmeyen eski harflerle yazılmış bir bilgi notunda Atatürk’ün bu ziyareti sırasında kendisine Halil Ethem Bey tarafından o tarihlerde henüz yeni bulunan Piri Reis’in Amerika haritasının gösterildiği ve izahat verildiği kaydedilmektedir. Bk. Marmara Üniversitesi Açık Erişim Sistemi Taha Toros Arşivi, 001.552.491007 (t.y.)

35 *Son Saat*, 09 Eylül 1929; Tahsin Öz, 1951 yılında yayımlanan bir yazısında tarih vermeden Atatürk’ün bir saray ziyaretinde Kara Mustafa Paşa (Sofa) Köşkü’nde oturdukları sırada, binanın mimari hüviyetini ve köşkte geçen tarihi vakaları anlattığını, köşkü çok beğenen Atatürk’ün “Ben Marmara Köşkü’nü yaptırдыm, fakat pek berbat oldu” dediğini kaydeder. Bk. Tahsin Öz “Atatürk’ün Topkapı Sarayı Müzesi’ni Ziyareti”, s. 978. 1962 yılında yayımladığı yazısında ise aynı fıkrada “Sen benim Marmara Köşkü’mü gördün mü? Pek berbat bir şeydir” dediğini söyler. Bk. Tahsin Öz, “Atatürk’ün Topkapı Sarayı Müzesi’ni Ziyaretleri”, s. 30.

Müdürü Halil Ethem Bey’i burada kabul etmiştir.³⁶ Bu tarihten tam bir ay sonra – 6 Mart 1930 günü – Gazi Paşa refakatlerinde Afet İnan ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı olduğu halde Antalya’ya gitmiştir.

Fotoğraf 6. Atatürk Edirne Selimiye Camii’nde.

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/af/Atat%C3%BCrk_Selimiye_Camii%27nde_%2825_Aral%C4%B1k_1930%29.png [Erişim Tarihi: 26.01.2022].

Yukarıda da zikredildiği üzere gerek geziye ihtisas sahibi isimlerle birlikte çıkması gerekse Antalya’da Müze Müdürü Süleyman Fikri Erten ile buluşması seyahati gerçek anlamda bir “ilmî tetkik gezisi”ne dönüştürmüştür. Nitekim dönemin gazetelerinde de Gazi Paşa’nın hazırlamakta olduğu Türk Tarihi kitabı için eski eserler üzerinde bizzat tetkikat yaptığını dair haberler çıkmıştır.³⁷ (Fotoğraf 5). 9 Mart 1930 günü Antalya şehir merkezine 50 km uzakta bulunan Aspendos’a giden Atatürk, kalıntıları incelemiş, Antalya Müzesi Müdürü Süleyman Fikri Bey tarafından verilen malumatı dinlemiştir. Antalya tarihinde önemli bir yeri olan kalıntılar Gazi’nin çok ilgisini çekmiş ve Aspendos Tiyatrosu’nun onarılarak ziyarete açılması hususunda emir

36 *Cumhuriyet*, 07 Şubat 1930; *Hâkimiyet-i Milliye*, 07 Şubat 1930; *Akşam*, 08 Şubat 1930; *Politika*, 08 Şubat 1930; *Yakit*, 08 Şubat 1930.

37 *Milliyet*, 03 Mart 1930; *Politika*, 04 Mart 1930; *Cumhuriyet*, 12 Mart 1930. Kastedilen kitap *Türk Tarihinin Anahatları* olmalıdır.

vermiştir.³⁸ Ertesi günü ise hiçbir yere çıkmadan ikametine tahsis edilen köşkte geçiren Atatürk, kendisine arz edilen yazma eser kitapları incelemiştir. İncelediği kitaplardan gazetelere yansıyanlar; Yazıcıoğlu Ali'nin Oğuz Han'dan başlayarak II. Murad'a kadarki devre ait tarihi olayları anlattığı *Tevârih-i Âl-i Selçuk* kitabı ve iki önemli el yazması Kuran-ı Kerim'dir. Bu Kuran-ı Kerim'lerden biri h.552/m.1157-1158 tarihli olup sonradan harekelenmiş iken diğeri muhtemelen İsfendiyaroğulları devrine ait Türkçeye satır arası tercüme edilmiş bir Kuran-ı Kerim'dir. Yazmalarla birlikte ayrıca bazı tasvirli taşlar da incelenmek üzere köşke getirilmiştir. Eserler hakkında Müze Müdürü Süleyman Fikri Bey tarafından verilen izahatı dinleyen Gazi, beraberinde gelen Afet Hanım ve İsmail Hakkı Bey ile tarihi tartışmalar yapmış ve hazırlanmakta olan tarih kitabı üzerinde çalışmıştır. Antalya ziyaretinde Süleyman Fikri Beyin gösterdiği alakadan memnun kaldığı anlaşılan Gazi, müze müdürünün hazırlamakta olduğu *Antalya Tarihi*'nin ikinci cildinin basımı için de yardım vaat etmiştir.³⁹

25 Aralık 1930'da Edirne ziyareti kapsamında Edirne'deki tarihi eserleri ve Selimiye Camii'ni gezen Atatürk, Balkan Savaşları sırasında Bulgar topçularının camide bıraktığı hasarın gösterilmesi üzerine “Bunları onarmayınız, olduğu gibi kalsın. İnsanlığa mal olmuş bir sanat şaheserine karşı, düşmanın insafsızca, saygısızca davranışı, bütün dünyaya örnek ve ibret olsun” talimatını vermiştir.⁴⁰ Bu ziyareti sırasında, Temmuz 1930'da Edirne'de yaşanan şiddetli bir kasırgada minare külahları devrilen Selimiye Camii için restorasyon talimatı da vermiştir.⁴¹ (Fotoğraf 6).

1931 yılında İstanbul, Bursa, İzmir, Balıkesir, Antalya, Adana ve Konya'ya yaptığı gezilerde müzelere ve eski eserlere yaptığı ziyaretler, Atatürk'ün üzerinde Türk sanatı açısından önemli bir etki bırakmış olmalıdır. Keza bu

Fotoğraf 7. “Reissülmühür Hz. İzmir'in Asar-ı Atika Müzesinde”.

Kaynak: *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Şubat 1931

38 *Cumhuriyet*, 10 Mart 1930; *Politika*, 10 Mart 1930; *Vakit*, 10 Mart 1930; *Akşam*, 11 Mart 1930.

39 *Cumhuriyet*, 12 Mart 1930; *Politika*, 13 Mart 1930. Süleyman Fikri Ertem, *Antalya Vilayeti Tarihi* ismini verdiği kitabını ancak 1940 yılında bastırabilmiştir.

40 Onur Orhan, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Trakya Bölgesi Gezileri (1923-1938)*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2015, s. 48-49.

41 *Agt.*, s. 50; *Halk Dostu*, 01 Ocak 1931.

ziyaretlerin ardından Türk Tarih Kurumu'nun kurulması, Milli Müdafaa Vekâleti tarafından askerî işgal altında bulunan eski eserlerin tahliyesi, harap durumda bulunan eski eserlerin restore ettirilmesi için bir üst komisyonun kurulması gibi önemli sonuçlar ortaya çıkmıştır. Cumhurbaşkanı 2 Şubat 1931 günü öğleden sonra İzmir Asar-ı Atika müzesini ziyaret etmiştir. (Fotoğraf 7). Müzede, Müdür Selahaddin Bey tarafından ikram edilen kahveyi içtikten sonra eserleri tetkike başlamış, özellikle Fenike ve Lidya dönemlerinden kalan eserleri inceleyerek, üzerlerindeki kitabeleri bir yıldır müzede eserlerin tasnifi için çalışan Alman profesörden okumasını istemiştir. Gazete haberlerinde bildirildiğine göre, dönemin Güneş-Dil teorisine uygun olarak yazılar içerisinde kökeni Türkçe olan pek çok kelime olduğunu fark eden Gazi, bu hususta refakatlerindeki zevata izahat vererek Anadolu ve Ege sahillerindeki en eski medeniyetleri kuranların Türkler olduğunu teyit eden ifadelerden memnun olmuştur. Atatürk müzeden ayrılırken hatıra defterine “İzmir Âsar-ı Atika Müzesi’ni gezdim. Büyük himmetle ve dikkatle istifadeli bir hale getirilmiş. Memnun oldum” yazmıştır. Müzeden sonra gezdiği İzmir Milli Kütüphane’de de yine yazma eser lügatler ve tarihi haritalar üzerinde incelemede bulunmuştur.⁴²

İzmir ziyaretinin ardından Balıkesir ve oradan deniz yoluyla Antalya’ya geçen Atatürk, daha sonra Konya’ya geçmiş, on bir gün şehirde kalarak Türk sanatı tarihi açısından önemli incelemelerde bulunmuştur. 21 Şubat 1931’de ilk olarak o dönemde Konya Asar-ı Atika Müzesi olan Mevlana Dergâhını ziyaret etmiştir. Önce tezhip ve cilt örnekleri ile kitap sanatlarının sergilendiği daireyi gezen Gazi, özellikle Arapça kelimelere Türkçe karşılık aradığı dil çalışmaları için istifade edebileceği eski Türkçe kelimelerin bulunduğu lügatler ile ilgilenmiştir. (Fotoğraf 8). Yine aynı amaçla kullanabileceği ve “*Eski Türk keşfinin birer hazinesi*” olarak değerlendirdiği 14. ve 15. yüzyıllarda Türkçe’ye çevrilmiş Kur’an-ı Kerim yazmalarını gördüğünde “Demek, atalarımız yüzlerce yıl önce Kur’an’ı tercüme etmiştir. Bundan memnun oldum” demiştir.⁴³ Buradan sonra halıların sergilendiği salona geçilmiş, Gazi erken tarihli örneklerinden başlayarak bir araya getirilmiş Türk halılarını birer birer incelemiştir. Ardından puşidelerin, kumaşların ve elbiselerin sergilendiği daireye geçilmiş Türk ve Avrupa kumaşları Müdür Yusuf Akyurt’un izahatı ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Mevlana ve Şems-i Tebrizi’ye atfedilen kıyafetlerin incelenmesi sırasında Şems-i Tebrizi’ye atfedilen serpuş Gazi’nin dikkatini çekmiş, başlığı refakatinde bulunanlardan Mevlevî kültüründe yetişmiş Maarif Vekâleti Müfettişi Hasan Ali Yücel’e giydirmiştir.⁴⁴ Yine kıyafetler arasında dikkati çeken bir eser Yusuf Akyurt tarafından Atatürk’e tanıtılmıştır. Gazetelerde 250 sene önce Konya’nın Karaağaç yöresinde imal edildiği belirtilen ve “Türkmen mantosu” olarak isimlendirilen siyah kumaş üzerine işlemeli bir kaftanın giyiliş şeklini Müze müdürü Yusuf Akyurt’un eşi Sıdkiye Hanım giyerek göstermiştir. Eseri beğendiği anlaşılan Gazi, kaftanın fotoğraflarının çektilmesini ve kendisine gönderilmesini istemiştir. Daha sonra Sıdkiye Hanımın üzerinde üç poz fotoğrafı çekilmiş, resimler Gazi’ye takdim edilmenin yanı sıra

42 *Milliyet*, 3 Şubat 1931; *Vakit*, 3 Şubat 1931; *Yarın*, 3 Şubat 1931; *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Şubat 1931.

43 Mehmet Önder, *Atatürk Konya’da*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1989, s. 105.

44 *Vakit*, 27 Şubat 1931; Mehmet Önder, *Atatürk Konya’da*, s. 105.

basına da verilmiş ve gazetelerde de yayımlanmıştır.”⁴⁵ (Fotoğraf 9). Müzede o yıllarda elektrik bulunmadığından teşhir salonları karanlık sebebiyle petrol lambası ile gezilmiş, durum üzerine Atatürk elektrik tesisatı kurulmasını istemiştir.⁴⁶

Konya Müzesi’nde teşhir salonu gezileri ve eser incelemelerinin ardından kütüphane kısmı ziyaret edilmiş, orada kitaplar hakkında bilgi alındıktan sonra eski Çelebi Dairesi olan müdür odasına geçilmiştir. Muhtemelen burada da devam eden eser incelemelerinin ardından dönemin şartları içerisinde Türk sanatı tarihi sahasında önemli bilgisi bulunan Yusuf Akyurt, Cumhurbaşkanının eski eserlere olan ilgisi karşısında bu ziyareti önemli bir fırsata çevirerek Gazi’ye iki konuda bilgilendirerek yardım istemiştir. Bunlardan ilki müzenin durumu ve restorasyon ihtiyacı hakkındadır. Mevlana Dergâhı’ndan müzeye çevrilen yapılar için Vakıflar Umum Müdürlüğü’nden 7000 lira kadar tahsisat verilse de, bu para yeterli gelmemiş, taş eserler başta olmak üzere pek çok eserin teşhir edilmesi için gereken salonlar inşa edilememiştir. Yusuf Akyurt konuyu gündeme getirerek esasında Mevlevî Dergâhı’nın kapatılmadan önce vakıf mallarından senelik 16.000 lira geliri olduğunu tespit ettiğini, bu paranın Vakıflar Umum Müdürlüğü’nden alınarak müzenin emrine verilmesi halinde gerekli inşaat ve istimlak işlerinin kolayca yapılabileceğini söylemiştir.⁴⁷ Gereken tahsisatın Vakıflar İdaresinden sağlanmasını uygun gören Atatürk müzede toplanmış bir vaziyette duran ve içlerinde yüksek kıymetli haiz eserler bulunan İslamî ve gayri İslamî taşlarla diğer bazı eşyanın teşhir edilmesini de istemiştir.⁴⁸ (Belge 1).

Müdür Yusuf Akyurt’un fırsattan istifade ederek gündeme getirdiği ikinci konu ise Konya’daki abidevi eserlerin harap durumudur. Osmanlı döneminden itibaren yılların sürekli ihmali ile bazı kısımları yıkılan bazı kısımları büyük bir harabiyet içerisinde yıkılmayı bekleyen Alâeddin Camii, Karatay Medresesi, Sahip Ata Külliyesi gibi eserlerin “sekiz asır evvelki Türklüğün medeniyet abideleri” olduğunu vurgulayan Yusuf Bey’in eserlerin bir kısmının askeriye işgali altında olduğunu ve kurtarılması gerektiğini söylediği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Atatürk’ün bu konu üzerinde hassasiyetle durduğu aşağıda ele alınan daha

45 *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1931; *Milliyet*, 27 Şubat 1931; Gülsen Sevinç Kaya, Ayşe Fazlıoğlu, “Müzecilik Tarihinde Önemli Bir İsim: Mehmet Yusuf Akyurt ve Dolmabahçe Sarayı’nda Bir Sergi”, *Milli Saraylar: Sanat – Tarih – Mimarlık Dergisi*, S 2, (2004), s. 60.

46 Erdoğan Erol, *Mevlana Müzesi’nin Kurucu Müdürü M. Yusuf Akyurt*, İCOM Türkiye Millî Komitesi Başkanlığı, Ankara 2010, s. 31.

47 Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CBA), 590576 (05 Mart 1931).

48 CBA, 589993 (26 Kasım 1931).

Fotoğraf 8. “Gazi Hz. Konya Müzesinde 3 Saat Süren Bir Tetkikte Bulundular”.

Kaynak: *Milliyet*, 27.02.1931

sonraki faaliyetlerden anlaşılmaktadır. Yusuf Akyurt'un bu taleplerine karşı Gazi ise kendisinin başkanlığı altında müzedeki kitaplarda yer alan eski Türkçe kelimeleri tespit etmek için bir komisyon kurarak izahlı bir lügat hazırlamasını istemiştir. Yusuf Bey sonraki aylarda çeşitli kitaplardan derlediği Türkçe kelimeleri dosyalar halinde köşke takdim etmiştir.⁴⁹

Müze müdürünün odasında devam eden sohbette, bir ara Gazi'nin dikkatini odanın, Mevlana'nın sandukasının yer aldığı türbeye açık niyaz penceresi kemeri üzerinde yeşil destarlı bir Mevlevi sikkesi içerisinde yer alan ta'lik hatlı kitabe çekmiştir. (Fotoğraf 10). Refakatinde bulunan Hasan Âli Bey'e okuyup tercüme etmesini söylemiş, Farsçayı iyi bilen Hasan Âli Yücel rubaiyi okumuş ve Türkçeye şöyle çevirmiştir; "Ey keremde, yücelikte ve nur saçıcılıkta güneşin, ayın, yıldızların kul olduğu sen (Allah). Garip âşıklar, senin kapından başka bir kapıya yol bulmasınlar diye öteki bütün kapılar kapanmış, yalnız senin kapın açık kalmıştır." Mehmet Önder'in kaydettiğine göre bu çeviri üzerine Atatürk;

...Demek bütün kapılar kapandığı halde, bu kapı açık oluyor. Doğrusu ben, 1923 yılında burayı ziyaretim sırasında bu dergâhı kapatmayalım, müze olarak halkın ziyaretine açalım, diye düşünmüş, bir yıl sonra dergâh ve tekkelerin kapatılması kanunu çıkar çıkmaz, İsmet Paşa'ya Mevlana dergâhı ve türbesini kendi eşyası ile müze haline getiriniz demiştim. Görüyorum ki şu okunan şiirin hükmünü yerine getirmişim. Bakınız ne kadar güzel bir müze oldu burası...⁵⁰

sözleri ile mukabele etmiştir. Müze Müdürü Yusuf Akyurt, kendi hazırladığı 1930 yılında basılan müze rehberini ve müze ve Mevlevilik hakkında hazırladığı bazı kitap müsveddelerini göstermiş, müsveddeleri inceleyen Gazi de Konya Valisi İzzet Bey'e bunların basılmasının faydalı olacağını söylemiştir.⁵¹ Gerek müze müdürünün alakası ve bilgisinden gerek müzede karşılaştığı intizamdan memnun kalan Atatürk, üç buçuk saat kaldığı müzeden ayrılırken

Fotoğraf 9. "Büyük Reisimiz Tetkik Buyurdıkları Konya Müzesini Takdir Ettiler".

Kaynak: *Vakit*, 27 Şubat 1931.

49 CBA, 608520 (15 Temmuz 1931).

50 Mehmet Önder, *Atatürk Konya'da*, s. 106.

51 *Vakit*, 27 Şubat 1931.

personelerle “İyi bir ele geçerse bir türbe enfes bir müze haline alabilir” sözleriyle teşekkür etmiş⁵² hatıra defterine de “Bilgi eseri olduğu anlaşılan tertip ve intizamdan çok memnun oldum.” yazarak imzalamıştır.⁵³ (Belge 2).

Mehmet Önder, müze ziyaretinden sonra Atatürk’ün, Alâeddin Camii, Karatay Medresesi, İnce Minareli Medrese ve Sahip Ata Külliyesi gibi Selçuklu eserlerini gezdiğini, Konya Asar-ı Atika Muhipleri Cemiyeti Sekreteri Mesut Koman tarafından verilen izahatı dinlerken eserlerin bakımsızlığından dolayı üzüldüğünü ve Afet İnan ile Türk Tarihi Tetkik Heyeti Başkanı ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri olan Tevfik Bıyıklıoğlu’na telgraf çekilerek Konya’ya gelmelerini ve eserleri incelemelerini istediğini belirtir.⁵⁴ Ertesi günü (22 Şubat 1931) köşkte dinlenerek geçiren Gazi, Mevlana Müzesi kütüphanesinden aldığı birkaç kitabı okumuştur.⁵⁵ 1 Mart günü ise öğleden sonra Ordu Müfettişi Fahrettin Paşa’yı ve kolorduyu ziyaret etmiş, daha sonra Müze Müdürü Yusuf Akyurt’un bahsettiği askeriye işgali altındaki eserleri görebilmek için Fahrettin Paşa ile birlikte Alâeddin Camii ile Selçuklu Sultanlarının türbelerini ziyaret ederek ilgililerden bilgi almıştır.⁵⁶

Zikredildiği üzere Atatürk’ün Konya başta olmak üzere, 1931 yılı boyunca uğradığı müzelerde Türk sanatının en değerli parçalarının tasnif ve muhafaza çalışmalarının yabancı uzmanlar tarafından yürütüldüğünü, eski eserlerin son derece harap bir halde restore edilmeyi beklediğini görmesi, bu ziyaretlerin akabinde eski eserler konusunda Ankara’nın bir takım

Fotoğraf 10. Konya Mevlana Müzesinde Atatürk’ün Dikkatini Çeken Niyaz Penceresi Üzerindeki Farsça Rubai.

Kaynak: <https://isteataturk.com/Kronolojik/Tarih/1923/3/22/Gazi-Mustafa-Kemal-Pasa-nin-Konya-da-Mevlana-Turbesi-ve-Dergahini-ziyareti-sirasinda-Mevlevi-Dergahinda-karsilanisi-22031923/4> [Erişim Tarihi: 26.01.2022].

52 *Milliyet*, 27 Şubat 1931; *Yeni Gün*, 28 Şubat 1931. Gazi’nin Müze Müdürü Yusuf Akyurt’un methini ziyaretinden çok daha önce duyduğu anlaşılmaktadır. Nitekim müzenin 1926 yılındaki açılışının ardından kendisini ziyarete gelen bir Konyalıya “müzedeki eserlerden ve hazırlanan etiketlerden bahsetmesi üzerine “Esas antika olan müze müdürü imiş, onu görmemişsiniz!” dediği hatıralarda geçmektedir. Bk. Gülşen Sevinç Kaya, Ayşe Fazlıoğlu, “Müzecilik Tarihinde Önemli Bir İsim: Mehmet Yusuf Akyurt ve Dolmabahçe Sarayı’nda Bir Sergi”, s. 62.

53 *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Şubat 1931. Aynı zamanda bir sanatkâr olan Yusuf Bey sonraki yıllarda Atatürk’ün takdirlerini ifade ettiği bu el yazısının etrafına Selçuklu üslubunda bir tezhip ve özel bir çerçeve yaparak çocuklarına miras bırakmıştır.

54 Mehmet Önder, *Atatürk Konya’da*, s. 107.

55 Mehmet Önder, *Atatürk Konya’da*, s. 108.

56 *Akşam*, 03 Mart 1931; İhsan Kayseri, *Atatürk ve Konya*, Dağarcık Basımevi, Konya 1981, s. 94.

yeni adımlar atmasına yol açmıştır. Gazi, ilk olarak yaptığı ziyaretlerde gördüğü durumu ve alınacak tedbirler ile ilgili talimatlarını Başbakan İsmet İnönü'ye 22 Mart 1931'de bir bilgi notu (tezkere) ile bildirmiştir.⁵⁷ (Belge 3-4). Bu bilgi notunun ilk yayımından itibaren yapılan hatalar ve tarih karışıklıkları sonraki yıllarda tam bir karmaşaya dönüşmüştür. Belgenin metni ilk olarak 1933 yılında Halil Ethem Eldem tarafından hazırlandığı bilinen *Tarihi Abide ve Eserlerimizi Korumağa Mecburuz* kitabında “22 Mart 1931 tarihinde Gazi'nin, İsmet Paşa'ya Konya'dan çekmiş olduğu telgraf” olarak yayımlanmıştır.⁵⁸ Ancak zikredilen tarihte Atatürk Konya'da değil, Ankara'dadır.⁵⁹ Zaten belgenin üzerinde de Atatürk'ün el yazısı ile “Ankara” ibaresi yer almaktadır. Ayrıca burada görüntülerini yayımladığımız belgeler diplomatika olarak Konya'dan Ankara'ya çekilmiş “telgraf” ya da “daktilo edilmiş telgraf” metni değil, Cumhurbaşkanlığından Başvekâlete yazılmış Cumhurbaşkanı'nın talimatlarını havi bilgi notudur (tezkere). Belge 3.'de verilen 2 sayfalık belge Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan taslak metni, Belge 4.'de verilen belge ise Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in imzasını taşıyarak Başvekâlete gönderilip kayda giren nüshadır. Keza taslak metnin yer aldığı Cumhurbaşkanlığı Arşivindeki tasnifte de belgenin tanımı “Gazi Mustafa Kemal'in Başvekil İsmet Paşa'ya gönderdiği rapor” şeklinde yer almaktadır.⁶⁰ 1933 yılında yayımlanan *Tarihi Abide ve Eserlerimizi Korumağa Mecburuz* kitabında yapılan hataya müteakip çeşitli kaynaklarda aynı hata tekrarlanmıştır. Sözde “Konya'dan çekilen telgraf” ne yazık ki Atatürk Araştırma Merkezi tarafından yayımlanan *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV* kitabına da orijinal belgeden değil Mehmet Önder'in 1966 yılında *Halkevleri Dergisi*'nde yayımladığı “Atatürk ve Müzeler” isimli makalesi kaynak alınarak konulmuştur.⁶¹ Bu yayımda telgrafın tarihini yanlış olarak 20 Şubat 1931 olarak kaydeden Önder, 1989 yılında Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayımladığı “Atatürk ve Müzeler” makalesinde ise telgrafın tarihini 19 Şubat 1931'e çekmiştir.⁶² Aynı yılda yine Atatürk Araştırma Merkezi tarafından yayımlanan *Atatürk Konya'da* kitabında verdiği tarih ise 21 Şubat 1931'dir.⁶³ Nurettin Can'ın derlediği ve 1948 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan *Eski Eserler ve Müzeler İle İlgili Kanun Nizamname ve Emirler* kitabında muhtemelen baskı hatası olarak 22 Mart 1933 tarihinin verilmesi⁶⁴ sonraki yayınlarda tam bir karmaşaya yol açmıştır.

22 Mart 1931'de Cumhurbaşkanlığından Başvekâlete iletilen anılan bilgi notunun ardından Başvekâlet ile ilgili kurumlar arasında yazışmalar yapılmış ve 1 Nisan 1931'de memlekette mevcut asar-ı atikanın iyi muhafazası ve harap bir hale gelmiş olanlarının tamir ettirilmesi

57 BCA, 30-10-0/213-445-12 (22 Mart 1931).

58 *Tarihi Abide ve Eserlerimizi Korumağa Mecburuz*, Devlet Matbaası, 1933, s. 1.

59 *Milliyet*, 23 Mart 1931.

60 CBA, 590121(22 Mart 1931).

61 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s. 603; Mehmet Önder, “Atatürk ve Müzeler”, *Halkevleri Dergisi*, Özel Sayı: 1, (29 Ekim 1966), s. 13.

62 Mehmet Önder, “Atatürk ve Müzeler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 6, S 16, (1989), s. 70.

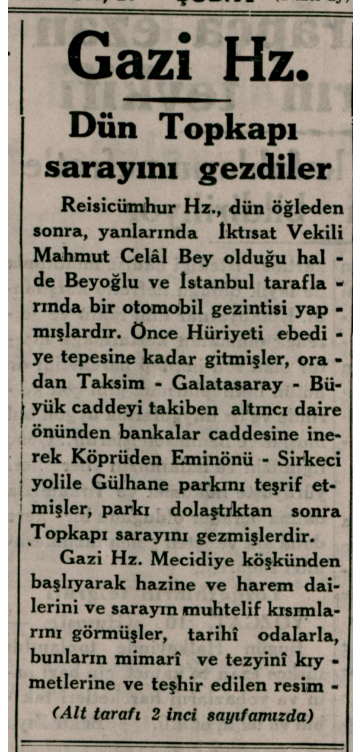
63 Mehmet Önder, *Atatürk Konya'da*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1989, s. 107.

64 Nurettin Can, *Eski Eserler ve Müzeler ile İlgili Kanun Nizamname ve Emirler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1948, s. 84.

için alınacak tedbirleri müzakere ve tespit etmek üzere Başvekâlet Müsteşarı Kemal Bey'in başkanlığında Dâhiliye ve Maarif Müsteşarları Hilmi ve Mehmet Emin, Evkaf Umum Müdürü Niyazi, Müzeler Müdürü Hamit Zübeyr ve Etnografya Müzesi Müdürü Osman Ferit Beylerden mürekkep bir heyet teşkil edilmiştir.⁶⁵ (Belge 5). Bu seyahatin bir başka sonucu olarak Türk tarihinin daha düzenli bir şekilde araştırılabilmesi adına 15 Nisan 1931 tarihinde Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulması da eklenebilir.⁶⁶ Konya'da karşılaşılan manzara karşısında eserlerin askeriye işgaliesinden tahliyesi ve restorasyonuna yönelik alınan kararların uygulamaları hakkında Konya Müze Müdürlüğü ile Çankaya arasındaki yazışmalar ve bilgi talepleri 1931 yılı sonuna kadar devam etmiştir.⁶⁷

Hemen hemen aynı tarihlerde, 1931 yılı Martında Soci t  des Etudes Hittites et Asianaiques [Hitit ve Asya Araştırmaları Derneği] idaresi namına, Fransız Hitit uzmanı Prof. Louis Joseph Delaporte, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e bir mektupla başvurarak, cemiyetlerini himayeleri altına almalarını teklif ve rica etmiştir. Teklifi kabul eden Atatürk, Delaporte'un Anadolu'daki Hitit kazılarına da destekte bulunmuştur.⁶⁸ Cemiyetin yayımladığı *Revue Hittites et Asianaiques* [Hitit ve Asya İncelemeleri] dergisi 1938 yılına kadar ilk sayfasında Türkiye Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in himayelerinde yayımlandığına dair ifadelere yer vermiştir.⁶⁹

Atatürk'ün 10 Şubat 1933'de yaptığı kayıtlı dördüncü Topkapı Sarayı Müzesi ziyareti gerek Türk sanatının kaynaklarını yerinde incelemesi açısından gerekse ortaya çıkardığı sonuçlar bakımından Konya Mevlana Müzesi ziyareti gibi ele alınması gereken bir başka önemli tetkik gezisidir.⁷⁰ Gülhane Parkı tarafındaki Kule Kapısı'ndan saraya giren Atatürk'ü Müze Müdürü Tahsin Öz

Fotoğraf 11. "Gazi Hz. Dün Topkapı Sarayı'nı Gezdi".

Kaynak: Vakit, 11 Şubat 1933

65 BCA, 30-18-01-02/19-22-7 (1 Nisan 1931).

66 Türk Tarih Kurumunun kuruluşu hakkında detaylı bilgi için bk. A. Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşuna Dair", *Bellekten*, S. 42, (Nisan 1947), s. 173-179.

67 CBA, 589894 (16 Kasım 1931); CBA, 568866 (23 Aralık 1931).

68 *Akşam*, 9 Mart 1931; *Cumhuriyet*, 9 Mart 1931; *Milliyet*, 13 Mart 1931; *Akşam*, 14.03.1931.

69 Cemiyetin başkanı Prof. Delaporte, Kırşehir yakınlarındaki Hasköy'de kazı yapmak üzere aynı yılın haziran ayında Türkiye'ye gelmiş, Ankara'da Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından şerefine verilen davete Atatürk de katılmıştır. Bk. *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1931; Gazi, Delaporte'u 12 Ağustos 1932'de bir kez daha Çankaya Köşkü'nde kabul ederek yaklaşık 3,5 saat görüşmüştür. Özel Şahinçay, *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, s. 85; *Cumhuriyet*, 09 Haziran 1931.

70 Özel Şahinçay, *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, s. 135.

karşılmış, nereyi gezmeyi arzu ettiklerini sorduğunda neşeli bir şekilde “Bugün sen nereye götürürsen orayı gezeceğim” cevabını almıştır.⁷¹ İlk olarak ampir üslubunda eşyalar ile dekore edilen Mecidiye Köşkü gezilmiş, ardından Hazine bölümüne geçilmiştir. (Fotoğraf 11). Burada Müdür Tahsin Bey tarafından verilen izahatı dinleyen Gazi, hazinedeki eşya ve eserler hakkında her eserin devrinin bilinip bilinmediği, kime ait olduğunun tespit edilip edilemediği gibi sorular sormuştur. O dönemde teşhirde kullanılan ve padişahları temsil eden mankenlerin kavukları üzerindeki sorguçlarla da ilgilenen Atatürk, bunların sahiplerinin tespit edilip de mi başlarına takıldığını sormuş, Tahsin Bey de saray arşivinin tasnifinin devam ettiğini, orada bulunan kayıtlardan istifade edildiğini, ancak hepsinin devirlerinin tayininin zor olduğunu söylemiştir. Yalnız örnek olarak birinin üzerinde “Gazi sorgucu” olduğuna dair kayıt bulunmasına izafeten Fatih’in mankenine konulduğunu söylemesi üzerine Atatürk, “O halde o benim” esprisini yapmıştır.⁷² Ziyaretin basına yansıyan kısmından Gazi’nin 16. yüzyıl miğferleri ile ilgilendiği anlaşılmaktadır. Eserler hakkında verilen izahatı dinledikten sonra murassa miğferlerdeki güneş siperliklerini yanındakilere göstererek “o devirde bugünkü medeni şekli bulunmuş iken nasıl olup da kavuk ve fes giyildiğine insanın hayret edeceği geliyor” demiştir.⁷³ Ertesi günü bu yorum gazetelerde de yayımlanmıştır.⁷⁴

Hatıralarında “Atatürk, Topkapı Sarayı Müzesi’ni ziyaretlerinde daima memnuniyetlerini belirtmişlerdi. Türk sanat eserleri arasında bir huzur hissettikleri anlaşılıyordu” diyen Tahsin Öz⁷⁵, Hazine dairesi gezilirken tıpkı Konya Müzesi’nde Müdür Yusuf Akyurt’un yaptığı gibi Topkapı Sarayı için önemli gördüğü bir meseleyi Cumhurbaşkanına arz etmiştir. Öyle ki Sultan Vahdettin’in İstanbul’dan ayrılmasının ardından Topkapı Sarayı’nda bulunan hazinenin Ankara’ya gönderilmesi istenmiş ve eserler sandıklanarak iki parti halinde Ankara’ya nakledilmiştir. Cumhuriyetin ilanına müteakip hazinenin bir kısmı Ankara’da bırakılmış bir kısmı Topkapı Sarayı’na iade edilmiştir. Hükümet genç cumhuriyetin kalkınabilmesi için tarihi hazinenin bir kısmını Fransız mücevher şirketlerine satmak niyetinde olduğundan satış için birkaç kararname çıkarılmış, Avrupa’dan çeşitli mücevher uzmanları getirilmiştir.⁷⁶ Hatta bazı parçaların hakiki olup olmadığını tespit edebilmek için Ankara’da bir Fransız uzmanın huzurunda büyük bir zümrüden ufak bir parça koparılarak analiz için Fransa’ya dahi gönderilmiştir.⁷⁷ Başta Halil Ethem Bey olmak üzere müzecilerin karşı durmaya çalıştığı bu faaliyette

71 *Anılarıyla Tahsin Öz*, s. 96; Tahsin Öz, Atatürk’ün Topkapı Sarayı Müzesi’ne ziyaretlerinin hiçbirinde önceden haber verilmediğini kaydeder. Bk. Tahsin Öz, “Atatürk’ün Topkapı Sarayı Müzesi’ni Ziyaretleri”, s. 29.

72 *Anılarıyla Tahsin Öz*, s. 96; Zarfif Orgun, “Atatürk Topkapı Sarayı’nda”, s. 33.

73 Zarfif Orgun, “Atatürk Topkapı Sarayı’nda”, s. 33.

74 *Akşam*, 11 Şubat 1933; *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1933; *Milliyet*, 11 Şubat 1933; *Vakit*, 11 Şubat 1933.

75 Tahsin Öz “Atatürk’ün Topkapı Sarayı Müzesini Ziyareti”, s. 978.

76 Topkapı Sarayı’nda korunan hazinenin satış girişimleri için bk. Murat Bardakçı, *Reddimiras*, Turkuvas Kitap, İstanbul 2023, s. 170-239; Murat Bardakçı, “1927’de Osmanlı Hazinelerini Satışa Çıkartmamızın Belgeli Öyküsü”, Habertürk, 04.11.2018, <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/2206.489.1927de-osmanli-hazinelerini-satista-cikartmamizin-belgeli-oykusu> [Erişim Tarihi; 20.02.2022].

Murat Bardakçı, “Saraylar Bize Hep Dert Olmuştur, Eskiden Saray Hazinelerini Bile Satmak İstemiştik”, Habertürk, 16.11.2014, <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1009776-saraylar-bize-hep-dert-olmustur-eskiden-saray-hazinelerini-bile-satmak-istemistik> [Erişim Tarihi; 20.02.2022].

77 *Anılarıyla Tahsin Öz*, s. 55.

ekspertiz işinde çalışan Hollandalı Uzman Oppenheim, o tarihte İstanbul Müzeleri Müdür Muavini sıfatıyla bu kimselerle temas halinde olan Tahsin Öz'e içinde bulunulan durumu şu sözlerle izah etmiştir;

...Tahsin Bey, ben Şah İsmail tahtına nasıl kıymet koyarım? Altın, zümrüt, inci ve yakutlarının kırat ve dirhem hesabıyla kıymetlendiriyordum. Hâlbuki XVI. asra ait bu tek eserin bir de sanat kıymeti var ki, bunu ne bilirim ne de kıymet koyma imkânı vardır. Her ne hal ise bilfarz bu eseri, bir deli Amerikalı şahıs veya şirket alsa orada bir şey değildir, ancak bunun yeri burasıdır...⁷⁸

Zamanla Fransız mücevher şirketi yaptıkları incelemelerin ardından sürgünde bulunan Osmanlı hanedanı üyelerinin mahkeme yoluna gidebileceği düşüncesi ile satıştan vazgeçmişlerdir.⁷⁹ Ancak satış maksadıyla Ankara'ya nakledilen 86 parçadan oluşan hazineye ait eserler, Topkapı Sarayı Müzesi'ne iade edilmemiştir.⁸⁰ Zikredilen gelişmeleri "müzecilik tarihimizin en elim ve çetin bir hadisesi" olarak nitelendiren Tahsin Öz⁸¹, Atatürk'ün hazine bölümüne yaptığı bu ziyaret esnasında zümrütlü hançerlerden birinin maddi kıymetini sorması üzerine durumu fırsata çevirerek Ekspere Oppenheim'in sözlerini, aralarında geçen hadiseyi ve kendi düşüncelerini kısaca şöyle anlatmıştır:

...Bilfarz Şah İsmail tahtı üzerinde duralım. Bu tahtı bir heyet tetkik ettiği zaman, eksperler tahtın üzerindeki elmas, inci vesair kıymetli taşları dikkate alarak, bir fiyat takdirinde bulunacaklardır. Hâlbuki bu tahtın XIV. asrın Türk-Hint sanatının bir eseri olması ve aynı zamanda Çaldıran muharebesinde iğtinam edilmiş bulunması dolayısıyla tarihi kıymet bakımından heyetin koyduğu fiyatla kıyaslanamayacak derecede ve hiçbir rakamla ifadesi mümkün olmayan bir kıymet olmasını icabettirir...⁸²

Bu izahat üzerine Atatürk, Tahsin Bey'i haklı bulmuş yanında bulunan İktisat Vekili Celal Bayar'a dönerek "Bakınız Celal Bey, ne kadar doğru söylüyor" demiştir.⁸³ Ardından harem bölümüne geçilmiş, Gazi bu sırada kapının önüne toplanan halkın da saraya girmelerine müsaade edilmesi talimatını vermiştir. Harem dairesinde de mühim odalar gezildikten sonra Araba Kapısı'na gelindiğinde Atatürk, Müdür Tahsin Bey'e "ne kadar karışık daire imiş" diyerek hayretini ifade etmiş ve teşekkür ederek saraydan ayrılmıştır.⁸⁴ Basına verilen resmi tebliğlerin yanı sıra ziyaretle ilgili İstanbul Asar-ı Atika Müzeleri Müdürü Aziz Ogan'ın dönemin Maarif Vekiline yazdığı mektup sayesinde Atatürk'ün geç vakte kadar sarayda kaldığını ve sanat eserlerine gösterdiği ilginin yine bir protokol ziyaretinin ötesinde olduğu görülmektedir. Ogan, mektupta ziyareti şöyle nakleder;

78 *Anılarıyla Tahsin Öz*, s. 54.

79 Murat Bardakçı, "1927'de Osmanlı Hazinelerini Satışa Çıkartmamızın Belgeli Öyküsü", Habertürk, 04.11.2018, <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/2206.489.1927de-osmanli-hazinelerinisatisa-cikartmamiz-in-belgeli-oykusu> [Erişim Tarihi; 20.02.2022].

80 35 yıl kadar Ankara'da Merkez Bankası kasalarında saklanan bu eserler 1951 yılında açılarak dökümü yapılmış, saraya ise ancak 1963 yılında iade edilebilmiştir. *Anılarıyla Tahsin Öz*, s. 56.

81 Tahsin Öz, "Hazine-i Hümayun Kasaları Açılırken" *Resimli Tarih Mecmuası* S. 20, (Ağustos 1951), s. 904.

82 *Ulus*, 15 Haziran 1951.

83 Bu izahatın etkisinin ne kadar olduğu bilinmemekle birlikte Hazinesinin satışı sonraki yıllarda gündemden düşmüştür. *Anılarıyla Tahsin Öz*, s. 55-56; Tahsin Öz "Atatürk'ün Topkapı Sarayı Müzesini Ziyareti", s. 978.

84 *Anılarıyla Tahsin Öz*, s. 96.

Gazi Hazretleri bilhassa muhtelif asırların mahsulü olan ve her biri Türk mimarisinin birer numunesi bulunan mebaniyi ve bunları süsleyen Türk çinilerini ve bu meyanda müzenin ihtiva ettiği tarihî ve bedîî eserlerini çok yüksek bir alaka ile tetkik buyurmuşlardır. Ziyaretlerinin hitamında geç vakit müzeyi terk ederken eşyanın bedîî ve istifadeli bir tarzda tertip ve tanzim edilmiş olduklarını gördüklerinden bahisle izhar-ı memnuniyet ve kıymettar iltifatlarını ibzal buyurmuşlardır.⁸⁵ (Belge 6).

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, 5 Şubat 1934'de gerçekleştirdiği Kayseri ziyareti de Türk sanatının kaynaklarını yerinde incelediği bir başka gezidir. Şehirde protokol ziyaretlerinin ardından Kayseri Müzesi olarak teşkil edilen Huand Hatun Medresesi'ni gezmiş, müzedeki Hitit İmparatorluğu'na ait figürlü taşlar ve tabletler ile çoğu Kayseri civarındaki Kültepe'den çıkarılmış olan Hitit eserlerini birer birer inceleyerek izahat almıştır. Eserler ile birlikte Selçuklu döneminde yapılmış Huand Hatun Külliyesi'nin diğer yapılarını da inceleyen Gazi, özellikle türbenin kaide ve türbe kısmı ile caminin alınlığındaki taş işçiliğini takdir etmiştir. Müzeden sonra ise Mimar Sinan Camii olarak anılan Kurşunlu Camii'ni gezmiştir.⁸⁶

Atatürk'ün Türk mimarisinin kaynak eserlerini yerinde incelemesi bakımından verilebilecek ilginç bir örnek de Ankara'nın Çubuk ilçesine bağlı Melikşah köyünde yer alan bir Türk hamamının kalıntılarını yerinde incelemesidir. 16 Haziran 1935'de kalabalık bir grup ile Melikşah köyüne gelen Gazi, gazetelere yansıyan şekli ile köylülerden atalarından dinledikleri Ankara Savaşı hakkında bilgi almış, Timur'un ordugâhını kurduğu düşünülen bu köyde yer alan hamam kalıntılarını mimari aksamını tetkik ederek detaylıca incelemiştir. Hamam kalıntılarının içine kadar girerek yaptığı bu incelemenin fotoğrafları gazetelere de yansımıştır.⁸⁷ (Fotoğraf 12).

Fotoğraf 12. “Atatürk’ün Ankara Civarında Gezintisi”.
Kaynak: *Akşam*, 24 Haziran 1935.

85 Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi Dijital Arşivi-Aziz Ogan Koleksiyonu, OGNIST0100305 (11 Şubat 1933).

86 *Akşam*, 6 Şubat 1934; *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1934; *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Şubat 1934; *Milliyet*, 6 Şubat 1934; *Vakit*, 6 Şubat 1934; Kemal Göde, “Atatürk’ün Kayseri’yi Ziyaretleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S 28 (1994), s. 54; Özel Şahingiray, *Atatürk’ün Nöbet Defteri 1931-1938*, s. 247.

87 *Akşam*, 24 Haziran 1935; *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1935; Özel Şahingiray, *Atatürk’ün Nöbet Defteri 1931-1938*, s. 395; Melahat Özgü, bir makalesinde Atatürk’ün Timur ile Yıldırım Bayezid arasındaki mücadeleye dair bir tiyatro oyunu yazmak üzerine çalıştığını, bunun için de Afet İnan ile birlikte Ankara meydan muharebesinin yapıldığı yerleri tespit edebilmek için geziye çıkarak incelemeler yaptığını kaydeder. Buna göre Gazi, önce bugün

10 Şubat 1936'da İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ni ve Topkapı Sarayı müzesini son kez ziyaret eden Atatürk⁸⁸ (Fotoğraf 13). Topkapı Sarayı'nda yazma eserler kütüphanesinde çalışma yapan Afet İnan ile İsmail Müştak Mayakon ile görüşmüş, Müdür Tahsin Öz tarafından deri üzerine yapılmış eski bir Anadolu haritası ile Piri Reis'in Amerika haritası gösterilerek izahat verilmiştir.⁸⁹ Ziyarete Hititler ile eski Türk kıyafetleri arasındaki benzerlikler de gündeme gelmiştir.⁹⁰ Bu müze ziyareti de de basına bir tetkik seyahati olarak yansımıştır.

20 Eylül 1937'de II. Türk Tarih Kongresi münasebetiyle Dolmabahçe Sarayı'nda açılan büyük Türk Tarihi Sergisi'ni de Atatürk'ün himayelerinde düzenlenmesi ve açılışını bizzat yapması açısından burada zikretmek gerekir.⁹¹ Sergide yukarıda bahsedildiği üzere o dönemin zihniyetine göre Türk medeniyetinin bir parçası kabul edilen antikçağ uygarlıklarından başka Orta Asya, Selçuklu ve Osmanlı kültüründen de önemli eserlere yer verilmiştir. Genellikle Topkapı Sarayı Müzesi, Türk ve İslam Eserleri Müzesi ile Konya Mevlana Müzesi'nden temin edilen eserlerden oluşan sergi Türk Sanatını oluşturan kaynak eserleri bir araya getirmesi açısından önemlidir. Cumhurbaşkanı bu sergide Selçuk ve Osmanlı devirleri seksiyonları ile ilgili Tahsin Öz tarafından verilen izahatı da yakın ilgi ve takdirle karşılamıştır.⁹²

Atatürk'ün sergiden yaklaşık iki ay sonra çıktığı Diyarbakır seyahati Türk sanatı incelemeleri bağlamında üzerinde durulacak son gezisidir. 16 Kasım 1937'de protokol ziyaretlerinin ardından refakatindekilerle şehirde bir gezinti yapan Atatürk, Tayyare meydanına gitmek üzere şehir surlarından dışarıya çıkarken "Urfa Kapısı" olarak isimlendirilen şehrin sur kapısına gelindiğinde yapıyı incelemek üzere içinde bulunduğu aracı özel olarak durdurmuştur. (Fotoğraf 14-15). Artuklu döneminde şehir surları ile birlikte yapıldığı düşünülen ve üzerinde akrep,

Altındağ'da bulunan Telsizler semtinin bulunduğu yerleri gezmiş, ancak sahayı savaş için uygun bulmayarak "burada bu meydan muharebesi yapılmaz" demiştir. Durum üzerine Çubuk ovasına, Esenboğa'ya gidilmiş ve savaş sahasının burası olabileceği üzerinde durulmuştur. Melahat Özgü, "Atatürk'ün Edebiyat ve Sanat Anlayışı", *Belleken*, S 108 (Ekim 1963) s. 598.

88 *Akşam*, 11 Şubat 1936; *Kurun*, 11 Şubat 1936; *Son Saat*, 11 Şubat 1936; *Tan*, 11 Şubat 1936; *Zaman*, 11 Şubat 1936.

89 *Anılarıyla Tahsin Öz*, s. 96.

90 Tahsin Öz, "Atatürk'ün Topkapı Sarayı Müzesi'ni Ziyareti", s. 978.

91 Sergi hakkında detaylı bilgi için bk. Merve Özkılıç, *1937 İkinci Türk Tarih Kongresi Sergisinde Arkeoloji, Sanat ve Mimarlık Tarihinin Temsili*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2016.

92 Tahsin Öz, "Ulu Önder Ata'nın 30. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Sanat Varlıklarımıza Dair Görüş ve Direktifleri", s. 472.

Fotoğraf 13. "Ulu Önderimiz Müzede Tetkikler Yaptı".

Kaynak: *Kurun*, 11.02.1934.

yıldız, boğabaşı, balık, damla, güneş gibi astrolojik simge ve sembollerin bulunduğu demir kapı kanatlarını inceleyen Gazi, kapı ve şehirdeki diğer eski eserlerin tamiri ve muhafazası hakkında bazı emirler vermiştir.⁹³

Fotoğraf 14-15. Atatürk ve Beraberindeki Heyet 16 Kasım 1937’de Diyarbakır Şehir Surları ve Urfakapısı’nı Tetkik Ediyor. **Kaynak:** <https://isteataturk.com/Kronolojik/Tarih/1937/11/16/Ataturk-Diyarbakirda-Mardin-Sur-Kapisinda-inceleme-lerde-bulunurken-16111937/3> [Erişim Tarihi 26.02.2022].

Sonuç

20. yüzyılın başlarında Türk sanatı sahasında yapılan çalışmalar henüz yükseköğretim seviyesindeki bir sanat tarihi bölümü çatısı altında kurumsal bir nitelik kazanmamış olup, münferit araştırmacılar tarafından yürütülmüştür. Bu nedenle yapılan tespitlerin son derece sınırlı kaldığı bir dönemde Türkiye Cumhuriyeti’nin banisi Gazi Mustafa Kemal Atatürk bir taraftan okuma ve araştırma faaliyetleri ile Türk sanatına dair teorik bilgileri takip ederken bir taraftan da yurt gezileri sırasında Türk sanatı araştırmalarının kaynağını teşkil eden eski eserleri, müzeleri ve kazıları da ziyaret etmiştir. Yapılan incelemede bu ziyaretlerin “protokol ziyareti” olmaktan ziyade makale boyunca zikredilen örneklerden de anlaşılacağı üzere eser incelemelerinin yapıldığı “tetkik gezisi” mahiyetinde olduğu anlaşılmıştır. Keza Atatürk’ün

93 Akşam, 17 Kasım 1937; Cumhuriyet, 17 Kasım 1937; Ulus, 17 Kasım 1937. Özel Şahingiray, *Atatürk’ün Nöbet Defteri 1931-1938*, s. 673.

ziyaretleri gazetelerde de “ilmi tetkik seyahati” olarak vurgulanmıştır. Hatıralardan ve belgelerden Gazi’nin ziyaretlerinde müzelerdeki objelerin zamanından olup olmayacağı, devirleri ve sanat üslupları hakkında yorumlarda bulunduğu görülmektedir. Özellikle ziyaret mekânında eski eserler üzerinde araştırmalar yapan uzman bir ismin bulunması halinde görülen eserler hakkındaki sohbetler uzamış, müze deposu ile kütüphanelerden yeni eserler çıkarılmıştır. Nitekim Konya Müzesi’nde ilgilendiği bir eserin daha sonra fotoğrafının çektilirip kendisine gönderilmesini istemesi Türk sanatına dair duyduğu ilginin ilginç göstergelerinden biridir. Müze ziyaretleri sırasında teşhir düzeni ve sergileme planları hakkında yorumlarda bulunduğu ve yeni talimatlar verdiği de belgeler yoluyla tespit edilen Atatürk’ün 1935 yılında Ankara Savaşı sırasında yapıldığı düşünülen bir hamam kalıntısının mimari detaylarını içerisine inerek incelemesi de Türk sanatının kaynaklarını yerinde incelemesi bakımından “saha araştırması” olarak zikre değer gelişmelerdendir.

1931 yılında İstanbul, Bursa, İzmir, Balıkesir, Antalya, Adana ve Konya’ya yaptığı gezilerde müzelere ve eski eserlere yaptığı zikredilen ziyaretler, Mustafa Kemal Atatürk’ün üzerinde Türk sanatı açısından önemli bir etki bırakmış, bu ziyaretlerin ardından Türk Tarih Kurumu’nun kurulması, Milli Müdafaa Vekâleti tarafından askerî işgal altında bulunan eski eserlerin tahliyesi, harap durumda bulunan eski eserlerin restore ettirilmesi için bir üst komisyonun kurulması gibi önemli sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Şüphesiz ilmi çalışmalara Cumhurbaşkanlığı düzeyinde gösterilen bu ilgi yeni araştırmalar için de mesaide şevk ve enerji uyandırmıştır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Türkiye’de siyasi anlamda önemli bir dönüşümü gerçekleştiren Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün, Türk sanatının mahiyetinin doğru anlaşılması üzerine çalışmaları ve desteği ortaya çıkarılacak yeni bilgi ve belgeler ile halen araştırılmaya değer bir konudur.

KAYNAKÇA

Arşivler

Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi Dijital Arşivi-Aziz Ogan Koleksiyonu

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Marmara Üniversitesi Açık Erişim Sistemi Taha Toros Arşivi

Gazete Koleksiyonları

Akşam

Babalık

Cumhuriyet

Hâkimiyet-i Milliye

Halk Dostu

İkdam

İnkılâp

Kurun

Milliyet

Politika

Son Saat

Tan

Ulus

Vakit

Yarın

Yeni Gün

Yeni İstanbul

Zaman

Araştırma Eserleri

Ahunbay, Zeynep, “Genç Cumhuriyetin Koruma Alanındaki Öncülerinden Y. Mimar Ali Saim Ülgen 1913-1963”, *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, S 16, (2016), s. 3-20.

Anılarıyla Tahsin Öz, yay. haz. Erdem Yücel, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2009.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006,

Banoğlu, Niyazi Ahmet, *Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı*, Büyük İstanbul Derneği Yayınları, C. 1, İstanbul 1973.

Bardakçı, Murat, *Reddimiras*, Turkuvaz Kitap, İstanbul 2023.

Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları, C 1, çev. Hasan Ali Ediz, Yenigün Basımevi, İstanbul 1997.

Can, Nurettin, *Eski Eserler ve Müzeler ile İlgili Kanun Nizamname ve Emirler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1948.

Erguvanlı, Kemal, “Halil Edhem Eldem. Temel Bilimler Dalında Avrupa'da İlk Doktora Yapan Darülfünun Jeoloji-Mineroloji Muallimi”, *Yeryuvarı ve İnsan*, C 7, S 2, (Ağustos 1982), s.17-21.

Erkmen, Bülent, *Atatürk'ün Batı Anadolu Şehirlerindeki Faaliyetleri (1923-1938)*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2019.

Erol, Erdoğan, *Mevlana Müzesi'nin Kurucu Müdürü M. Yusuf Akyurt*, İCOM Türkiye Milli Komitesi Başkanlığı, Ankara 2010.

- Eyice, Semavi “Abdülkadir Erdoğan”, *DİA*, XI, (İstanbul 1995), s. 288.
- Göde, Kemal, “Atatürk’ün Kayseri’yi Ziyaretleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S 28, (1994), s. 49-54.
- Güvemli, Zahir “Elif Naci”, *DİA*, XI, (İstanbul 1995), s. 38-39.
- İnan, A. Afet, “Türk Tarih Kurumu’nun kuruluşuna Dair”, *Belleten*, S 42, (Nisan 1947), s. 173-179.
- İnan, A. Afet, *Tarihten Bugüne*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1970.
- İnan, A. Afet, *Atatürk’ten Mektuplar*, TTK Yayınları, Ankara 1989.
- Kaya, Gülsen Sevinç – Fazlıoğlu, Ayşe, “Müzecilik Tarihinde Önemli Bir İsim: Mehmet Yusuf Akyurt ve Dolmabahçe Sarayı’nda Bir Sergi”, *Milli Saraylar: Sanat – Tarih – Mimarlık Dergisi*, S 2, (2004), s. 57-72.
- Kayseri, İhsan, *Atatürk ve Konya*, Dağarcık Basımevi, Konya 1981.
- Mansel, Arif Müfid, “Aziz Ogan 1888-1956”, *Belleten*, S 85, (1958), s.117-135.
- “Oktay Aslanapa ile Sanat Tarihi Eğitimi Üzerine”, mülakat ve düzenleme Aziz Doğanay-Yunus Uğur, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S 14, (2009), s. 335-346.
- Onuk, Taciser, *Osmanlı Çadır Sanatı (XVII-XIX. Yüzyıl)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2005.
- Orgun, Zarif, “Atatürk Topkapı Sarayı’nda”, *Türk Kültürü*, S 223-224 (1980-1981), s. 29-33.
- Orhan, Onur, *Mustafa Kemal Atatürk’ün Trakya Bölgesi Gezileri (1923-1938)*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2015.
- Önder, Mehmet “Atatürk ve Müzeler”, *Halkevleri Dergisi*, Özel Sayı: 1, (29 Ekim 1966). s. 12-14.
- Önder, Mehmet, “Atatürk ve Müzeler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 6, S 16, (1989), s. 63-73.
- Önder, Mehmet, *Atatürk Konya’da*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1989.
- Öz, Tahsin, “Atatürk’ün Topkapı Sarayı Müzesi’ni Ziyareti”, *Tarih Dünyası*, S 23, (Nisan 1951), s. 977-978.
- Öz, Tahsin, “Hazine-i Hümayun Kasaları Açılırken” *Resimli Tarih Mecmuası*, S 20, (Ağustos 1951), s. 902-905.
- Öz, Tahsin, “Atatürk ve Türk Sanatları”, *Belleten*, S 80, (1956), s. 585-598.
- Öz, Tahsin, “Atatürk’ün Topkapı Sarayı Müzesi’ni Ziyaretleri”, *Atatürk, Görüşler ve Hatıralarla*, İ.Ü. Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1962.
- Öz, Tahsin, “Bir Hakikatin Meydana Çıkması Atatürk ve Sancağı Şerif”, *Tarih Dünyası*, S 7, (15 Haziran 1965), s. 209-210.
- Öz, Tahsin, “Ulu Önder Ata’nın 30. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Sanat Varlıklarımıza Dair Görüş ve Direktifleri”, *Belleten*, S 128, (1968), s. 469-474.
- Özgül, Melahat, “Atatürk’ün Edebiyat ve Sanat Anlayışı”, *Belleten*, S 108 (Ekim 1963), s. 1133-1168.
- Özkılıç, Merve, *1937 İkinci Türk Tarih Kongresi Sergisinde Arkeoloji, Sanat ve Mimarlık Tarihinin Temsili*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2016.
- Sıçrayık, Anılcan – Türkmen, F. Nalân, “Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Sanatı Tarihi: Teorik Çalışmaları ve Araştırmacılarla Temasları”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C 9, S 2, (2022), s. 329-364.
- Sıçrayık, Anılcan, *İstanbul’da Eski Eser Tahribi (1908-1938)*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2019.
- Şahingiray, Özel, *Atatürk’ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 1955.
- Şakiroğlu, Mahmut H., “Hamit Zübeyr Koşay”, *DİA*, XXVI, (İstanbul 2002), s. 225-226.
- Tarihi Abide ve Eserlerimizi Korumağa Mecburuz*, Devlet Matbaası, İstanbul 1933.

TBMM Zabıt Ceridesi, III. Devre, I. İçtima, 62. Birleşim, 19.04.1928.

Yücel, Erdem, “Tahsin Öz”, *DİA*, XXXIV, (İstanbul 2007), s.104.

Elektronik Kaynaklar

Murat Bardakçı, “1927’de Osmanlı Hazinelelerini Satışa Çıkartmamızın Belgeli Öyküsü”, Habertürk, 04.11.2018, <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/2206.489.1927de-osmanli-hazinelere-satisa-cikartmamizin-belgeli-oykusu> [Erişim Tarihi; 20.02.2022].

Murat Bardakçı, “Saraylar Bize Hep Dert Olmuştur, Eskiden Saray Hazinelelerini Bile Satmak İstemiştik”, Habertürk, 16.11.2014, <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1009776-saraylar-bize-hep-dert-olmustur-eskiden-saray-hazinelere-bile-satmak-istemistik> [Erişim Tarihi; 20.02.2022].

EKLER

Belge 1. Konya Müzesi Müdürü Yusuf Akyurt'un, Atatürk'ün Konya Müzesi ziyareti sonrası yapılan faaliyetler hakkında Çankaya Köşkü'ne gönderdiği rapor.

T. C.
Maarif Vekâleti
KONYA
Asıl Atika Müdürü
MÜDÜRLÜĞÜ
No U. 1035
H. 199

KONYA
26 - 11 - 1931

Hüsnü:
Konya'daki Asar-ı Atikânın
tahliye ve tamiri hakkında

Riyaseti Cumhuriyet Kâtibi umumîliliği canbibi samisine

16-11-1931 tarihli hususi emirnameye cevaptır .
Konyada ciheti vakarîyenin işgâli altında bulunan kıymetli tarihiye ve umumîyeyi hasis binalar:
1. Sahibi ata . . . } Henüz tahliye edilmediğidir .
2. İnce minare darül hadisi . 16-4-1931 } Tarihlerinde tahliye ve Müze idaresine teslim edilmiştir .
3. Şirvalı medrese . 16-10-1931 } Tarihlerinde tahliye ve Müze idaresine teslim edilmiştir .

Asarı atikânın tamir ve hüsnü muhafazası hakkında şimdiki kadar cereyan eden muameleyle dair makamatı aidiğine takdim ettiğim üç kitle tahrirat suretinin lof etmek fâideden hali değildir .

Ars elunan binalar evvelce mansuru alifleri buyurulduğu üzere - pek ziyade haraptır .günden güne harap olacaktır .

Reisi cumhur hazretlerinin tebliğ buyurulan emri üzerine Keny vilâyeti marus eserlerin muhafazası için vilâyet bütçesine (1000) lira tahsisat kayarak ve Keny Evkafında (500) lira alarak inçe minare ile Karatay medresesinin harif divarlarını yapıdırıy ve Karatayın cümubuna musadif sahibli arasından mübadele suretile bir miktar mahal tefrik ve Karatay arasına ilâve ile haricî cihetten asarı muhafazasını teslin eylemiş ve masliq bir tabir almıştır .

İnce minare ile Karatayın haricî divarları derdesti ingadır . Bu eserlerin tamiri için vilâyetin bu sene (1000) liradan başka tahsisat vermesine imkân yoktur . Evkaf ve Maarif bütçesinden yardım edilmediği takdirde bu eserlerin esaslı tamiri mümkün değildir . Vilâyet eserlerin ancak haricî divarlarını inşa edebilecektir . Bundan başka bu eserlerin pek inçe sanatlerine el sürmek vilâyete mütehasas minar yaktır . Vilâyet minar ve mühendislerinde el sürdükçe doğru değildir . Buna binasendiki vaktile Maarif vekâletine ve Evkaf müdüriyeti - umumîyesine yazılmıştır .

Buvelce ve bu sene Evkaf mimarı Salim Bey Konyaya gönderilmiştir . Birlikde binalar birer birer delâğılarak tamiyatın esas prejeleri tesbit ve tasnif edilmiştir . Binaların tahliyelerini müteakip yapılması

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞIVI
Ver. No. :
Dok. No. :
Sıra No. :

A	10-3
D	17
F	77-9

T. C.
Maarif Vekâleti
KONYA
Asıl Atika Müdürü
MÜDÜRLÜĞÜ
No U. :
H. :

KONYA
- - 193

Hüsnü:
A 10-3
D 17
F 77-9

Zaruri elan müstacel tamirat için Maarif vekâletinin talebi üzerine mimar İhsan ve Keny Asarı atika mühîpleri cemiyeti Reisi Ferit Beylerle soalisleri tarafından alelacele bir liste tasnif edilerek müstehasıf Maarif emanetine verilmiştir . (Mezbut) Gerek Evkaf mimarının neticei tetkikatı, gerek liste hakkındaki muamele benidencice ve vilâyetce henüz meçhuldür . Bu günkü harabi ancak mütehasas mimarlar marifetile ve külliyyetli paralar sarfı ile izale olunabilir . Asarı atikânın muhafazası için mercî kanunî Maarif vekâletidir . Vekâleti mügarunleyhannın Evkaf müdüriyeti umumîyesine müstereken bu işle ilgili şasei lâzım ve saruridir . (Mezbut)

Müşede perakende bir vaziyette duran ve iqlerinde yüksek kıymeti hasis eserler bulunan islâmî ve şayri islâmî taylarla diğer bazı eşyanın tefhiri için Reisi Cumhur hazretlerinin Müseyi tefirlerinde emir buyurdukları tefhir salemda henüz yapılamamıştır . Evkaf mimarı Salim Bey inşa olunacak salemin mesahasında yapmıştır . (Mezbut)

Evkaf ve Maarif bütçelerine bar elmeklezen Müse tamiyatının - buraca ifası için ancak bir çare vardır . Sabık Mevlevî dergahına - ait müsakkafat varidatı dergahın Müseye kalbinden sonra Evkaf idaresine cibayet edilsekte ve Müsenin ve asarı kadimenin muhafazası için bu paradan hiç bir akçe sarf edilmemektedir bu pare doğrudan deKonya Keny Müsesine tahsis edildiği ve seneden seneye vilâyetce ve Maarif vekâletile Evkaf müdüriyetine yardım yapıldığı takdirde meşkur tamiyatın torası mümkündür . (Mezbut)

Meşğul mebaniden tesellüm edilenlerle edilecek elanların tahririnden siyanet ve hüsnü muhafazaları için bunlara birer bekoî ikamesi saruridir . Elyevsa meşudat elan hayrat hulesmesine Evkaf idaresine bervechi kanunî marif horet verilmektedir . Bu hademnin emin elanlarından bağ altı kıssanın horetlerinin tam verilmele suretile mühafız olarak istihdam münasip bir tedbirdir . (Mezbut)

Evkaf mimarlığınca tesbit elunan prejelerin ikmal ve kabul ve - tablikına kadar acil elan tamiyatın torası için listenin ihtiva ettiğİ (Mezbut) (7000) liranın sarfı saruridir . Vilâyetle Keny Evkafının (2000) lira vermelerine nasaran meşkur (7000) liranın acilen Maarif vekâletince ve Evkaf müdüriyeti umumîyesine sarfına müsaade buyurulmasını istihdam eylemiş efendim .

Keny asarı atika Müdürü
Müdürü
M. Yusuf

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞIVI
Ver. No. :
Dok. No. :
Sıra No. :

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 589993 (26.11.1931).

Belge 2. Atatürk'ün 21.02.1931 tarihinde Konya Müzesi ziyareti sırasında hatıra defterine yazdığı satırlar. Aynı zamanda bir sanatkâr olan Müze Müdürü Yusuf Akyurt sonraki yıllarda Atatürk'ün takdirlerini ifade ettiği bu el yazısının etrafına Selçuklu üslubunda bir tezhip ve özel bir çerçeve yaparak çocuklarına miras bırakmıştır. Yazının altına ise eski harflerle şu satırları kaleme almıştır.

Lütf-i Gazi nicedir açtı bir müze
İsm ü resm-i zi-kemaliyle eserler miftehaz
Bi-hesap ona imran gösterir Türk ülkesi
Sayesinde asrımız irfan-ı teali devridir.

Kaynak: Gülsen Sevinç Kaya, Ayşe Fazlıoğlu, "Müzecilik Tarihinde Önemli Bir İsim: Mehmet Yusuf Akyurt ve Dolmabağçe Sarayı'nda Bir Sergi", s. 61

Belge 3. Başvekâlete yazılmış Cumhurbaşkanı'nın talimatlarını havi bilgi notunun (tezkere)

00000000-1

Yüksek Cumhurbaşkanlığı
KİLYASETİ
MÂVİNİ
MÜHÜRÜ

4
159

Bayvekil İsmet paşa hazretlerine

Son tetkik sayıhatında mühtelif yerlerdeki Müşerri ve eski sanat ve medeniyet eserlerini de gözetmişim :

I - İstanbuldan başka Bursa , İzmir , Antalya , Adana ve Konyada mevcut Müşerri gördüm . Bunlarda çimşide kadar bulunabilen bazı eserler muhafaza olmaktadır ve kısmen de ehemmi mütehas-satlarına yardımcı tasnif edilmiştir . Ancak emsaketimizin hemen her tarafında emsalsiz definelere halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ilerde tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmal yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan İbâdelerin muhafaza-ları için Müse Mütürüklerinde ve hafriyat işlerinde kullanılmak üzere (Arkeoloji) mütehas-satlarına katı lüzum vardır . Bunun için Harriyat harice tahsisle gönderilecek talebeden bir kısmının bu gubeye tahsisli muvafık olacağı fikrindeyim .

2 - Konyada , sarılarınca devam etmiş imâller sebebiyle büyük bir harabî içinde bulunmalarına rağmen eski sarı evvelki Türk medeniyetinin hakiki sınırlı şaheserleri sayılabilecek kayıtlarda

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ
Dosya No :
Sıra No :
Sıra No : 2

A	15-3
D	11
F	11-2

00000000-5

Yüksek Cumhurbaşkanlığı
KİLYASETİ
MÂVİNİ
MÜHÜRÜ

(2)

bazı mebanî vardır . Bunlardan bilhassa Karatay medresesi , Alaeddin emîni , Şahip ata medrese, cami ve türbesi , sarıpa-masit ve inces sınırları cami derhal ve müstacelen tamir ihtiyacı bir halde idirler . Bu tamirin gecikmesi bu İbâdelerin ihmalinden dolayı müstacelen evvela asker ihgalinde bulunulan-ların tahliyesinin ve kâffesinin mütehas-sat sevât nazaretile tamirinin temin buyurulmasını rica ederim .

an

Gazi m.k.

22.3.931

Gaziler

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ
Dosya No :
Sıra No :
Sıra No :

A	15-3
D	11
F	11-2

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 590121 (22.03.1931).

Belge 4. Hazırlanan bilgi notunun kayda giren imzalı nüshası. Belge ile ilgili çeşitli kurumlarla yazışmalar bir gün sonra – 23 Martta – yapıldığı için belgenin üst kısmına Başvekâlet personeli tarafından ayrıca tarih eklenip “yazıldı” anlamında “y.” işareti konulmuştur.

Yüksek Cumhurbaşkanlığı
KİLYASETİ
MÂVİNİ
MÜHÜRÜ

4
159

Bayvekil İsmet paşa hazretlerine

Son tetkik sayıhatında mühtelif yerlerdeki Müşerri ve eski sanat ve medeniyet eserlerini de gözetmişim :

I - İstanbuldan başka Bursa , İzmir , Antalya , Adana ve Konyada mevcut Müşerri gördüm . Bunlarda çimşide kadar bulunabilen bazı eserler muhafaza olmaktadır ve kısmen de ehemmi mütehas-satlarına yardımcı tasnif edilmiştir . Ancak emsaketimizin hemen her tarafında emsalsiz definelere halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ilerde tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmal yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan İbâdelerin muhafazaları için Müse Mütürüklerinde ve hafriyat işlerinde kullanılmak üzere (Arkeoloji) mütehas-satlarına katı lüzum vardır . Bunun için Harriyat harice tahsisle gönderilecek talebeden bir kısmının bu gubeye tahsisli muvafık olacağı fikrindeyim .

2 - Konyada , sarılarınca devam etmiş imâller sebebiyle büyük bir harabî içinde bulunmalarına rağmen eski sarı evvelki Türk medeniyetinin hakiki sınırlı şaheserleri sayılabilecek kayıtlarda

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ
Dosya No :
Sıra No :
Sıra No :

A	15-3
D	11
F	11-2

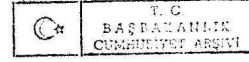
0301 10 | 213 44312

Gazi m.k.

Kaynak: BCA, 30-18-01-02/19-22-7 (1 Nisan 1931).

Belge 5. 22 Mart 1931'de Cumhurbaşkanlığından Başvekâlete iletilen ve yukarıda zikredilen bilgi notunun ardından Başvekâlet ile ilgili kurumlar arasında yazışmalar yapılmış ve 1 Nisan 1931'de memlekette mevcut asâr-ı atikânın iyi muhafazası ve harap bir hale gelmiş olanlarının tamir ettirilmesi için alınacak tedbirleri müzakere ve tespit etmek üzere uzmanlardan oluşan bir heyet kurulmasına Bakanlar Kurulu Kararı ile karar verilmiştir.

T. C.
BAŞVEKÂLET
MÜHÜRLEME MÜDÜRLÜĞÜ
Şube : _____
Sayı : 12882

KARARNAME

Memlekette mevcut asarâtikanın iyi muhafazası ve harap bir x hale gelmiş olanlarının tamir ettirilmesi için alınacak tedbirleri müzakere ve tesbit etmek üzere Başvekâlet Müsteşarı Kemal Beyefendi-nin Riyasetinde Dahiliye ve Maarif Müsteşarları Hilmi ve Mehmet x Emin Evkaf Umum Müdürü Niyazi , Mizeler Müdürü Hamit Zübeyr ve Etno-grafiya Müzesi Müdürü Osman Ferit beylerden mürekkep bir heyet teşki-li, Maarif Vekâletinin 1/4/931 tarih ve 681 numaralı tezkeresiyle x yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 1/4/931 tarihli x içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur .

1/4/931

REİSİCUMHUR

Gazi M. Kemal

Bs. V.

İsmail

Ad. V.

Yusuf Kemal

M. M. V.

Yusuf

Da. V.

S. Kaya

Ha. V.

S. T. P.

Ma. V.

M. M. V.

Mf. V.

Erat

Na. V.

Halil

İk. V.

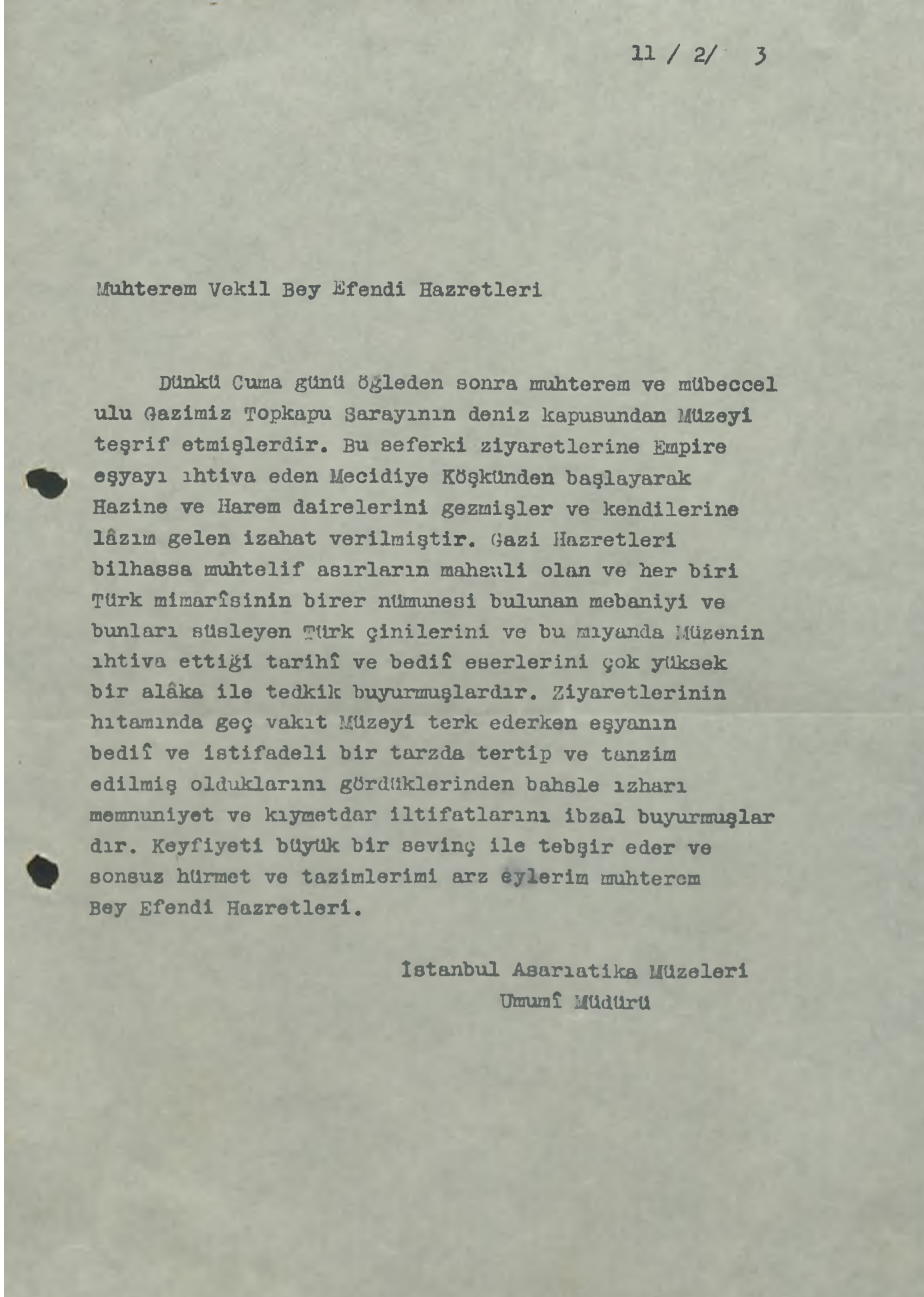
M. M. V., İsmail, S. T. P.

S. İ. M. V.

030	18	01	02	19	227
-----	----	----	----	----	-----

Belge 6. İstanbul Asar-ı Atika Müzeleri Müdürü Aziz Ogan'ın, Atatürk'ün Topkapı Sarayı'nı ziyareti hakkında Maarif Vekili'ne yazdığı mektup.

Kaynak: Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi Dijital Arşivi-Aziz Ogan Koleksiyonu, OG-NIST0100305 (11.02.1933).

GAZI MUSTAFA KEMAL ATATURK AND TURKISH ART HISTORY: HIS RESEARCH VISITS AND ANTIQUE STUDIES

Anılcan SIÇRAYIK**
F. Nalân TÜRKMEN***

In the early 20th century, studies in the field of “Turkish art” in the world and in Turkey had not yet gained an institutional character and were carried out mostly by independent researchers. In these years, when there was not yet an art history department at any university in Turkey, the existing literature on works of art that would help to identify the distinctive features of Turkish art from the art of other nations was quite limited. Moreover, while wars were fought on a global scale and the Ottoman Empire was about to disintegrate, political motives shaped these limited studies resulting in incomplete and incorrect evaluations about Turkish art. In these years, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, the founder and first president of the Republic of Turkey, not only brought about an important political transformation in Turkey, but he also actively supported new research on Turkish art. Atatürk’s studies and support for a better understanding of the characteristics of Turkish art is a subject that has not been sufficiently addressed until today. The interest of Gazi in the history of Turkish art, who was interested in social sciences at a scholarly level is revealed by the books he read and the studies he carried out by taking notes, as well as by his museum visits. Atatürk, on the one hand, followed the literature on Turkish art through reading and research activities, and on the other hand, in his travels across Turkey he visited ancient artifacts, museums and excavations that constitute the source of Turkish art research. The majority of these visits were related to artifacts, excavations and museums belonging to the ancient Anatolian Iron Age civilizations, which were considered to be part of Turkish culture according to the historical assumptions of the period. However, Atatürk also visited and examined many Seljuk and Ottoman monuments and artifacts in museums.

In this article, Atatürk’s visits to antiquities and museums during his presidency and his examinations of artifact are discussed. It is understood that these visits were not “protocol visits” but rather “research trips” in which study of historical artifacts was prioritized. Likewise, his

---

** Müze Araştırmacısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul / Türkiye, sicrayik@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8922-200X

*** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul / Türkiye, nalan.turkmen@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2033-3710

museum visits were emphasized as “scientific research trips” in the newspapers of the period. Since there were no “art history” department in universities in Turkey during this period, research in the field of Turkish art was generally carried out in museums. The examinations conducted by museum researchers were published in the scientific journals of the period in an attempt to increase the recognition of Turkish art in the international community. From the memoirs and documents, it is understood that during his visits, Gazi made comments on the dating and style of the objects in the museums. Especially in the presence of an expert researcher on antiquities in the museums he visited, the conversations about the antiquities were prolonged and new objects were taken out of the museums’ and libraries’ storerooms to public display. For example, he requested that a textile artifact that he examined in the Konya Museum in 1931 was photographed and sent to him afterwards, showcasing his active interest in Turkish art. It is also documented that Atatürk, who made comments on the artifacts during his visits to the Topkapı Palace Museum criticized the exhibition order and gave new instructions during his visits of this museum. Undoubtedly, this presidential interest in scientific studies also encouraged and motivated new research. In 1931, during his visits to Istanbul, Bursa, Izmir, Balıkesir, Antalya, Adana and Konya, he visited museums and artifacts, which left an important impression on him in terms of the history Turkish art. Atatürk’s visits had important results such as the establishment of the Turkish Historical Society, the evacuation of archeological sites in military use by the Ministry of National Defense, and the establishment of an upper commission for the restoration of dilapidated antiquities. His examination of the ruins of a bathhouse, which was thought to have been built during the Battle of Ankara (1402) in 1935, by touching on the architectural details, is one of the scenes worth mentioning as “ on-site field research” in terms of examining the sources of Turkish art on situ.

To date, Atatürk’s museum visits have generally been studied through memoirs and the documents in the press and archives of the period have not been used sufficiently. The main sources of this article are the documents obtained from the Turkish Presidential Archives, which are published for the first time, as well as the daily newspapers and research works of the period.